

AAU31L 2010
HÖGSKOLAN KRISTIANSTAD

Religionsundervisning eller religiös undervisning?

En undersökning av kristendomens plats i
religionskunskapen utifrån läromedel

Av: Anna Olsén

Handledare: Mats Bergenhorn

Abstract

In this essay I will investigate what role Christianity plays in religious studies, compared to other world religions. I will use hermeneutics to interpret different aspects of three textbooks, used in religious studies today. I will look at the Christian influence in the curriculum, dating back to the early 1800's. After this I describe and summarize the textbooks' main content, before I discuss my results. When comparing the volume and selection of information about Christianity versus other religions, I find that in the textbooks Christianity is portrayed somewhat different. Some expressions, as well as the selections of information and grades of complexity, implies that Christianity is valued higher than the other world religions in the selected textbooks.

Key words: Religious studies, textbook, Christianity

Abstract

I den här uppsatsen kommer jag att undersöka vilken roll kristendomen innehar i religionskunskapen, jämfört med de andra världsreligionerna. Jag kommer att utgå från hermeneutiken för att tolka olika aspekter i tre olika läroböcker som används i religionskunskapsundervisning idag. Jag kommer först att titta på kristendomens inflytande över läroplanen från tidigt 1800-tal. Efter detta går jag igenom innehållet i de tre läroböckerna innan jag diskuterar resultaten. I en jämförelse där jag tittar på textomfång, urval av information konstaterar jag att kristendomen framställs annorlunda jämfört med de andra religioner. Vissa uttryck liksom urval och komplexitet i framställningen antyder att kristendomen värderas högre än övriga världsreligioner i de utvalda läroböckerna.

Nyckelord: Religionskunskap, läromedel, läroböcker, kristendom

Innehåll

INNEHÅLL.....	4
1. INLEDNING.....	6
2. SYFTE OCH FRÅGESTÄLLNING.....	6
3. METOD	8
3.1 UTGÅNGSPUNKTER	8
4. TEORI	11
4.1 HERMENEUTIK	11
5. HISTORISK BAKGRUND.....	13
5.1 KRISTENDOMEN I SKOLAN FRÅN 1800-TALET	13
5.2 Utvecklingen av religionskunskap under 1900-talet	14
6. EMPIRI	17
6.1 RELIGION OCH LIVET: BÖRGE RING.....	17
6.1.1 <i>Sju utgångspunkter</i>	18
6.1.1.1 Livet.....	18
6.1.1.2 Etik och moral.....	19
6.1.1.3 Kärlek.....	20
6.1.1.4 Samhälle – religion	20
6.1.1.5 Mystik.....	20
6.1.1.6 Ondska.....	20
6.1.1.7 Döden.....	21
6.1.2 <i>Introduktion</i>	21
6.1.2.1 Den historiska genomgången	21
6.1.2.2 Skrifter.....	22
6.1.2.3 Gemensamt i tron	23
6.1.2.4 Riktningar	24
6.1.2.5 Högtider.....	25
6.2 RELIEF A PLUS: NILS-ÅKE TIDMAN, BENGT ARVIDSSON, HANS AXELSSON SAMT MAGNUS HERMANSSON	26
6.2.1 <i>Tro och mening</i>	27
6.2.2 <i>Etik</i>	27
6.2.2.1 Etik och människosyn	27
6.2.2.2 Etiska teorier	27
6.2.2.3 Att fatta etiska beslut	28
6.2.2.4 Etik och forskning	28
6.2.2.5 Människan och djuren.....	28
6.2.3 <i>Världsreligionerna</i>	28
6.2.3.1 Rit och liv	28
6.2.3.2 Tro och etik.....	30
6.2.3.3 Kultur och samhälle.....	32
6.2.4 <i>Övrigt innehåll under judendomskapitlet</i>	33
6.2.4.1 Det judiska folket.....	33
6.2.5 <i>Övrigt innehåll under kristendomskapitlet</i>	34

6.2.5.1 Kristendomens historia	34
6.2.5.2 Jesus från Nasaret	34
6.2.5.3 Ortodoxa kyrkan, Romersk-katolska kyrkan samt evangelisk-lutherska kyrkan.....	35
6.2.5.4 Några samfund i Sverige.....	35
6.2.6 Övrigt innehåll under islamkapitlet.....	35
6.2.6.1 Islam i Europa.....	35
6.2.7 Övrigt innehåll under buddhismkapitlet	36
6.2.7.1 Buddhism i Sverige	36
6.2.7.2 Religion i Kina	36
6.2.7.3 Religion i Japan.....	36
6.3 RELIGION A: BIRGITTA THULIN OCH STEN ELM	37
6.3.1 Finns det något bakom allt	37
6.3.2 Samhällets tro och etik.....	37
6.3.3 Etik – olika synsätt	37
6.3.4 Nyandliga rörelser.....	38
6.3.5 Värdeföreställningar – Livsåskådningar utan Gud.....	38
6.3.6 Att vara samhällsmedborgare – moral-och livsfrågor	39
6.3.7 Ursprungliga religioner	40
6.3.8 Hinduismen	40
6.3.9 Buddhismen	41
6.3.10 Judendom, kristendom och islam.....	41
6.3.10.1 Judendomen.....	41
6.3.10.2 Kristendomen.....	42
6.3.10.3 Islam	43
7. ANALYS	44
7.1 TEXTOMFÅNG	44
7.2 INNEHÅLL.....	45
7.3 KOMPLEXITET	46
7.4 SPRÅKVAL	48
7.5 ETIKGENOMGÅNG.....	52
8. DISKUSSION	55
8.1 FÖRSLAG TILL VIDARE FORSKNING	57
9. SAMMANFATTNING.....	59
10. LITTERATUR	62

1. Inledning

Att undervisa i religionskunskap på gymnasiet är en snårig uppgift och i mitt huvud snurrar en massa frågor om hur jag ska gå tillväga. Hur ska jag kunna presentera en objektiv bild av något som är så känsligt i dagens samhälle? Hur ska jag veta vad jag ska ta upp och utelämna? Och hur ska jag förhålla mig till exempelvis kristendomen jämsides med de andra världsreligionerna? Det finns inga givna svar på mina frågor och ingen jag ber om råd kan uppmana mig till annat än att jag själv måste ta reda på hur just jag ska arbeta. Som en del av denna process har jag blivit intresserad av hur det ligger till med kristendomens plats i religionsundervisningen, något som länge har varit omdebatterat.

Kristendomen framhävs i den nuvarande kursplanen, där det står att eleven ska ”känna till kristendomens och några andra världsreligioners och andra livsåskådningars grundläggande uttrycksformer, tro och idéer”¹. Skolverket lade under hösten 2009 fram förslag på en ny kursplan för religionsämnet, där de fem världsreligionerna betonas likvärdigt². Skolminister Jan Björklund menar samtidigt att ”i ämnet religionskunskap ska alla elever få en allsidig och objektiv undervisning om alla de stora världsreligionerna. Men det är samtidigt så att när det gäller kristendom är det där tyngdpunkten ska läggas”³.

Särskiljandet som sker i kursplanen är endast det att kristendomen *ska* ingå i undervisningen. Kursplanen lägger således över ansvaret på undervisande lärare när det handlar om framställandet av denna såväl som av de andra världsreligionerna. Arbetet med vilket perspektiv som ska utgöra utgångspunkten för undervisningen ligger hos den enskilde pedagogen. Förändringen av kursplanen gäller för grundskolan, men jag menar att diskussionen är lika relevant för religionsämnet på gymnasieskolan.

2. Syfte och frågeställning

Jag avser att undersöka om kristendomen i ett antal utvalda läroböcker särskiljs och/eller gynnas på något sätt gentemot de andra världsreligionerna. För att kunna bedöma detta tittar jag dels på

---

¹ Kursplan för Religionskunskap A

² <http://www.skolverket.se/content/1/c6/01/97/74/Religionskunskap.pdf>

³ <http://www.sr.se/cgi-bin/ekot/artikel.asp?artikel=3450817>

textomfång; hur mycket text som ägnas åt de olika religionerna och dels på eventuella värderingar som kommer fram genom urval och framställning. Utöver detta ska jag granska böckernas avsnitt om etik för att undersöka perspektivet där.

Frågeställningen jag utgår ifrån är då denna:

Vad säger läroböckerna sina läsare om kristendomen? Särskiljs och/eller gynnas kristendomen i läroböckerna och i så fall hur? Beskrivs och diskuteras etik utifrån en kristen utgångspunkt?

3. Metod

Jag har kontaktat fem olika gymnasieskolor och talat med ansvariga för religionsämnet, för att ta reda på vilka läromedel de använder i sin undervisning. Jag valde slumpmässigt tre av de böcker som används som läromedel på dessa skolor, vilka jag kommer att utgå ifrån: *Religion och livet* (2007) av Börge Ring, *Religion A* (2007) av Birgitta Thulin och Sten Elm samt *Relief A Plus* (2003) av Nils-Åke Tidman, Bengt Arvidsson, Hans Axelsson samt Magnus Hermansson. Först går jag igenom hermeneutik som tolkningsmetod och hur jag ska använda mig av denna i min analys. Sedan tittar jag på lärobokens syfte och hur detta kan urskiljas i texten. Jag går igenom hur värderingar kan synliggöras i textens uppbyggnad och därefter redogör jag för läroböckernas struktur och innehåll. I kapitel som ägnas de enskilda religionerna noterar jag avsnittens textomfång som ett verktyg i en jämförande analys. Jag tar också upp böckernas övriga kapitel, som exempelvis ägnas åt etik och moral, samt andra livsåskådningar utöver världsreligionerna. I den jämförande analysen ska jag försöka ta reda på om och hur kristendomen särskiljs och/eller gynnas.

3.1 Utgångspunkter

Som textgenre är läroboken saklig och didaktisk i sitt hållningssätt, med en informativ funktion. Melin⁴ kategoriserar läroboken intill populärvetenskapliga texter i sin funktion, där det ”görs språkliga anpassningar till den icke-expert som förutsätts vara läsaren”⁵. En lärobok kan framträda som vetenskaplig till sin yta, men liksom i en populärvetenskaplig artikel kan de precisa citatåtergivningarna saknas till förmån för möjligen mer slarviga generaliseringar och överdrifter. Den tveksamma vetenskapligheten i läroboken skulle kunna härledas till textens syfte. Vi utgår från en lärobok i religionskunskap på gymnasienivå och kan först konstatera att det främsta syftet är att undervisa läsaren om religion och etik, två viktiga punkter enligt kursplanen⁶. För att syftet ska uppfyllas finns det dock vissa punkter att ta sig igenom. En författare måste se till bokens kontext – vilandes i händerna på den läsande eleven. Vem är eleven? Vilka erfarenheter har hon av religion? Hur tänker hon sannolikt kring etik och moral? Vad kan hon sedan tidigare? Vad har hon för erfarenheter av läsning och läsförståelse?

---

⁴ Melin, Lars & Lange, Sven (1995): *Att analysera text*. Lund: Studentlitteratur sid 112

⁵ Ibid.

⁶ Kursplan för Religionskunskap A

Författaren måste besvara dessa frågor för att texten ska kunna möta mottagaren på ett fruktbart sätt. Bokens syfte är ju framförallt att undervisa, inte att bli ointresserat genomögnad på grund av plikt känsla i väntan på rast. Texten måste således väcka ett intresse hos läsaren och möta denna på en rimlig nivå. En önskad vetenskaplig hållning kan öka trovärdigheten i lärobokens texter med sin ”väletablerade terminologi, ... noggrant definierade begrepp och ... strävan efter tankemässig klarhet och entydighet”⁷, men förutsätter också en insatt och intresserad läsare. Utan att hänvisa till enskilt läroverk eller lärare kan vi nog förutsätta att detta inte sammanfattar merparten av svensk gymnasieungdom i religionskunskap. En lärobok behöver således vinna förtroende på annat sätt. Den ska kunna engagera, något som kan uppnås genom retoriska och emotiva stilgrepp ”som vi knyter till syftet att väcka intresse”⁸. Dessa drag kan uppvisas på olika sätt, exempelvis genom direkt läsartilltal, retoriska frågor och att visa känslor genom utrop:

[Jesus] mättade 5000 människor med fem kornbröd och två fiskar!⁹

Hur ska man då få grepp [sic!] hur islam utövas i Sverige? Det går nog inte...¹⁰

Hur kan jag då identifiera och klassificera värderingar som jag finner i det här materialet? Först och främst måste vi komma ihåg att urvalet i sig kan fungera värderande. Författarnas beslut om vad som ska tas med och vad som ska utelämnas avslöjar deras uppfattningar om vad som är mest intressant och vad som räknas som grundläggande religionskunskap. En sådan bedömning grundar sig exempelvis på författarnas kunskaper i ämnet, samt deras personliga uppfattning av religion. En författares erfarenhet av och inställning till religion färgar av sig på dennes tolkning av religiösa fenomen och i en didaktiskt utformad text kan författarens beskrivningar vara formulerade som om de vore vedertagna sanningar. Som ett exempel kan vi förutsätta att en av författarna är religiös och kommer från en kristen bakgrund. Hans personliga uppfattning av vad en religiös rit är innefattar exempelvis tändande av ljus, en stillsam miljö och knäppta händer. När han då iakttar någon annan utföra handlingar som inbegriper samma saker förutsätter han sannolikt att handlingarna är kopplade till religion. För att beskriva denna persons religiösa liv är det också sannolikt att han utgår från sin egen uppfattning av ritens syfte och förutsätter att den studerade personens riter syftar till samma sak. Denna fiktiva författare riskerar alltså att

---

⁷ Melin, Lange 1995:112

⁸ Melin, Lange 1995:117

⁹ Thulin, Birgitta & Elm, Sten (2007): *Religion A*. Kristianstad: Interskol Förlag AB sid 89

¹⁰ Ring, Börge (2007): *Religion och livet*. Stockholm: Liber AB sid 156

förmoda att andra delar hans uppfattning om vad religion är, något som han i sak inte kan uttala sig om. De värderingar som kan komma till uttryck när han beskriver religioner, när han inte erkänner vissa religiösa handlingar som just religiösa, medan andra handlingar (som exempelvis att tända ljus eller knäppa händerna) kanske felaktigt tillskrivs religiositet, är att hans religion är "sann religion" och därför högre ansedd än annan.

Även detaljrikedomen i beskrivningen av exempelvis religiösa fenomen kan visa på en värdering. Religion som fenomen är i sig, utan att gå in på djupare religionsdefinitioner, väldigt komplext och svårt att definiera. Grova förenklingar och generaliseringar om religion, om än med ambitioner om saklighet och objektivitet, kan skapa en onyanserad uppfattning av religionen som simpel eller "primitiv" och därför i underlägsen roll gentemot andra komplexa och "civiliserade" religioner. Därför kan det menas att ju rikare detaljbeskrivning av ett religiöst fenomen, desto mer framhävnings av fenomenets komplexitet och därmed en mer nyanserad bild av religionen.

4. Teori

4.1 Hermeneutik

Hermeneutiken; läran om tolkning, är en vetenskap med ursprung redan i antiken och som ännu används, om än med förnyade och modernare drag. Hermeneutiken gör tydligt att det sker en kommunikation mellan en text och dess läsare och att denna inte är statisk eller mekanisk på något sätt. Som läsare är jag unik; jag är resultatet av mitt livs upplevelser, handlingar, känslor och tankar och detta styr hur jag uppfattar en text. Hellspong och Ledin¹¹ beskriver läsaren som textens medskapare såväl som mottagare i den dialog som sker i läsningen. Tolkningen av en text skiljer sig inte bara mellan dess mottagare, utan också i omgivande omständigheter. Den tolkning en läsare gör en dag behöver inte nödvändigtvis likna den tolkning som hade gjorts om textens lästes exempelvis fem månader tidigare. Som läsare har vi olika förutsättningar för våra tolkningar och bland:

de viktigare [förutsättningarna] som vi själva bär med oss till texten hör vår förförståelse. Helt utan förkunskaper får vi inget grepp om det vi läser. Ingen text kan ju börja från noll och förklara allt. Något måste alltid tas för givet och betraktas som redan känt.¹²

Detta lämnar luckor i texten, fria för läsaren att fylla ut med sin egen tolkning, man får "läsa mellan raderna". Genom detta kan vi i princip hävda att varje läsning blir unik.

Utöver läsarens inflytande på textens betydelse, måste vi också ta in textens kontext, sammanhanget som den verkar i. Sammanhanget bidrar till förståelsen av textens budskap, eftersom en och samma sak kan ha helt olika innebörd, beroende på kontexten. När vi ska göra en tolkning av en text så utgår vi från framförallt en viss aspekt, en tolkningsriktning och i grova drag kan vi tala om tre huvudriktningar. Kortfattat inriktar hermeneutikern sig då på antingen textens avsändare och dennes avsikt och tankar bakom texten, textens mottagare och dennes uppfattning utefter sin egen erfarenhet eller texten i sig, avskild från både sändare och mottagare med fokus på innehållet.¹³ I den här analysen kommer jag att gå in på framförallt textens

---

¹¹ Hellspong, Lennart & Ledin, Per (1997): *Vägar genom texten*. Lund: Studentlitteratur sid 220

¹² Hellspong, Ledin 1997:224-225

¹³ Vikström, Björn (2005): *Den skapande läsaren. Hermeneutik och tolkningskompetens*. Lund: Studentlitteratur sid 63

avsändare och dennes avsikt, men i min tolkning kommer jag samtidigt att titta på vad texten i sig berättar.

Som tolkare av mina utvalda texter tar jag till mig Gadamer's tankar om hermeneutik, där han menar att texter bör "betraktas som auktoriteter i den bemärkelsen att uttolkaren skall räkna med möjligheten att de kan ha någonting viktigt att säga läsaren"¹⁴. Detta är själva grundvalen för min analys. Jag ämnar undersöka vad det är dessa texter har att säga sin läsare. Som grund för min tolkning ska jag utgå bland annat från hur Saussure (1857-1913) pekade på språkets kontextuella funktion, vilket han menade påverkar det slutgiltiga budskapet. Vikström¹⁵ beskriver Saussures syn på språket som ett system med en konstant växelverkan mellan urval och kombinationer, som resulterar i ett gränslöst antal paradigmatisiska möjligheter:

Varje ord får sin betydelse [...] av sin relation till de ord som kunde använts istället [...], men som av någon orsak valdes bort. Relationen mellan orden [...] kan karakteriseras antingen av likhet eller av motsatsförhållande.¹⁶

Enligt detta påstående menar Saussure, enligt Vikström, att betydelsen av ett uttalande kan variera egentligen i oändlighet beroende på urvalet som görs exempelvis bland ords olika synonymer. Detta urval styrs av författarens avsikt, men också av författarens intellektuella och språkliga erfarenhet, såväl som personliga erfarenheter och upplevelser. I texter som skildrar olika livsåskådningar, menar Vikström¹⁷, är det viktigt att i analysen skilja mellan författarens egen livsåskådning och den som tas upp i texten. Han nämner att man bör "akta sig för att lyfta ut enskilda utsagor eller repliker ur ett verk och tolka dem skilda från sitt sammanhang"¹⁸. Även om Vikström här skriver om livsåskådningsforskning utifrån skönlitteratur, kan hans poäng vara betydelsefull även i detta sammanhang.

---

¹⁴ Vikström 2005:50

¹⁵ 2005: 91

¹⁶ Ibid.

¹⁷ 2005:72

¹⁸ Ibid.

5. Historisk bakgrund

Kristendomens plats i svensk undervisning har förändrats sedan skolan först infördes för befolkningen. Här går jag igenom den utvecklingen i stora drag, från medeltid till idag, utifrån läroplaner och anvisningar för religionsundervisning.

5.1 Kristendomen i skolan från 1800-talet

Kristendomen i Sverige har från medeltiden (cirka 1000-1500 evt) varit tongivande i svenskt utbildningsväsende och kristendomen var också det som stod i fokus i undervisningen. Läsning i skolan utgick från den romersk-katolska kyrkans texter, vilka efter reformationen på 1500-talet ersattes av Luthers lilla katekes.¹⁹ Under 1800-talet pågick en debatt om skolans innehåll, vilken framförallt var uppdelad i två huvudfrågor. Vissa önskade en fattigskola som lade tyngdpunkten på kristendomsundervisning, medan andra kämpade för en medborgarskola som skulle bilda allmänheten. En folkskolestadga utformades 1842 för en medborgarskola som syftade till att utbilda ”kristliga och gagneliga samhällsmedlemmar”.²⁰ I stadgan stod formulerat att det skulle finnas en skolstyrelse i varje skoldistrikt, där kyrkoherden var den underförstådda ordföranden.²¹ Här kom staten att ta över skolan, medan kyrkan bibehöll ansvaret för religionsundervisningen.²² Den bestod då av två ämnen; katekes och biblisk historia, varav katekesundervisningen var den dominerande. Den var av utpräglad konfessionell prägel enligt evangelisk-luthersk lära, med fokus på utantillärning.²³ Fram till 1878 fanns ingen föreskriven tidplan för fördelningen av timmar mellan skolans ämnen. ”Normalplaner” utfärdades därefter i vilka kristendomskunskap skulle ägnas fem timmar i veckan; något som i praktiken ofta överskreds upp till dubbelt så mycket.²⁴ Utbildningen var obligatorisk för alla, men 1873 kom en lag som gjorde undantag i kristendomskunskapen för elever av annan tro (vilket endast tillämpades på barn vars föräldrar inte var medlemmar av Svenska Kyrkan). Skolstyrelsen ersattes av ett skolråd, men kyrkoherden satt kvar som ordförande och hade ansvar för skolans religionsundervisning. Även

---

¹⁹ Svensson, Ann-Katrin, Larsson, Camilla (2008): *Från enkelriktat till flerfylligt: En fallbeskrivning av religionsämnets utveckling i grundskolans senare år från 1950- till 1990-tal i Sverige utifrån läromedel och styrdokument*. Gävle: Högskolan i Gävle sid 11

²⁰ Algotsson, Karl-Göran (1975): *Från katekestvång till religionsfrihet – Debatten om religionsundervisningen under 1900-talet*. Uppsala: Statsvetenskapliga föreningen i Uppsala sid 29

²¹ Algotsson 1975:31

²² Olivestam 2006:12

²³ Algotsson 1975:31

²⁴ Ibid.

lärarutbildningen låg under biskopen och för att komma in på utbildningen krävdes bland annat att den sökande skulle kunna Luthers lilla katekes utantill.²⁵ Kristendoms-kunskapens fokus på katekesen kritiserades under hela 1800-talet: vissa ville ha mer fokus på Bibeln, andra på kristendomens etik och vissa ville flytta religionsundervisningen från folkskolan till prästerskapet. Framförallt socialdemokratin kritiserade den konfessionella undervisningen och krävde att religionsundervisning helt skulle tas bort, eller åtminstone befrias från sina konfessionella inslag.²⁶ Frågan debatterades i riksdagen och såväl politiker som framträdande religiösa ledare och lärare från olika föreningar debatterade religionsfrihet och ämnets konfessionella natur. Under kyrkomötet 1903 utarbetades vissa reformer av religionsundervisningen och man begärde tillsammans med riksdagen att en ny lärobok skulle utarbetas och användas vid sidan om katekesen. 1905 offentliggjordes så en ny läroverksstadga, där domkapitlets inflytande över kristendoms-kunskapen hade dragits ner. Luthers katekes skulle fortfarande användas, men inte utgöra den huvudsakliga grunden för utbildningen. Istället skulle Bibeln inta denna plats²⁷.

5.2.2 Utvecklingen av religionskunskap under 1900-talet

Vid kyrkomötena under 1900-talets första decennium diskuterades frågan om katekesens plats i kristendomsundervisningen och efterhand vann förespråkarna av nya läroböcker en röstning med knapp majoritet.²⁸ 1919 kom en ny undervisningsplan för folkskolan, där man klargjorde att Bibeln skulle utgöra kristendomsundervisningens grund. Katekesen fanns kvar, men med väsentligt minskat utrymme.²⁹ Under de närmaste 20 åren lugnades debatten, framförallt från lärarnas håll eftersom deras pedagogiska önskemål hade mötts i 1919 års undervisningsplan. Under sent 1940-tal gjordes två statliga utredningar som behandlade religionsundervisningen och dessa två tog olika ställning till undervisningens roll som förkunnande.³⁰ Frågan om objektivitet kom att bli aktuellt och enligt olika motioner som lades vid den här tiden önskade man undervisningen ”om” kristendom istället för ”i”, vilket man menade endast kunde uppnås om

---

²⁵ Algotsson 1975:32

²⁶ Algotsson 1975:33

²⁷ Algotsson 1975:88

²⁸ Algotsson 1975:101

²⁹ Algotsson 1975:216

³⁰ Algotsson 1975:331

”kristendomen i undervisningen jämfördes med andra religioner religiösa strömningar”³¹. I kölvattnet på diskussionen kom 1951 lagen om religionsfrihet, vilken bland annat innebar rätten att gå ur Svenska Kyrkan utan att med en förklaring gå in i något annat religiöst samfund. Vidare innebar den inte bara acceptansen av andra religioner än den luthersk-kristna, utan också rätten till kunskap om annan religion.³² I en kommenterande motion från Folkpartiet menade man samtidigt ”att religionsundervisningen bör stå på kristen grund”³³. Genom andra världskriget uppstod kraftiga ideologiska förskjutningar, som innebar ett nytt demokratiskt samhälle med nya förväntningar på de nya medborgarna. Man diskuterade skolans värdegrund och kristendomskunskapen som ämne.³⁴ 1962 lades till slut en ny läroplan fram för grundskolan, innehållande studium av icke-kristna livsåskådningar och en betoning på värdet av en personlig uppfattning. Samtal kring andra livsuppfattningar än kristna gavs dock mycket litet utrymme.³⁵ En ny läroplan för gymnasiet kom följande år, där eleverna skulle delges diskussioner av aktuella livsåskådningsproblem och variationerna i tolkningar av kristendomen. Man uttalade här en ambition om att låta icke-kristna religioner tala för sig själva utifrån sina egna dokument; avsikten var en neutral religionsundervisning och ämnet bytte namn från *kristendomskunskap* till *livsåskådnings- och religionskunskap*³⁶.

1962 års läroplan för grundskolan betonade religionsundervisningens objektivitet. Undervisningen skulle inte syfta till att påverka elevens egen livsåskådning, utan bidra till elevens reflektion kring viktiga livsfrågor och främja den personliga utvecklingen.³⁷ Ämnet var inte längre konfessionellt. Det var dock inte objektiviteten som var det omdebatterade ämnet under 1960-talets första hälft, utan frågan om religionskunskapens utrymme. 1964 kom så den nya läroplanen för gymnasiet.³⁸ Inom de humanistiska linjerna gavs religionskunskapen 2,5 timmar i veckan och inom naturvetenskapliga 1,5 timmar. Inom tekniska och ekonomiska kurser

---

³¹ Algotsson 1975:334

³² Johansson, Anna (2005): *Religionsundervisning för livet: En förskjutning från lära i religion, till lära om och från religioner*. Växjö: Växjö Universitet sid 9

³³ Algotsson 1975:348

³⁴ Olivestam 2006:20

³⁵ Algotsson 1975:362

³⁶ Algotsson 1975:375

³⁷ Svensson, Ann-Katrin & Larsson, Camilla (2008): *Från enkelriktat till flerfylligt: En fallbeskrivning av religionsämnets utveckling i grundskolans senare år från 1950- till 1990-tal i Sverige utifrån läromedel och styrdokument*. Gävle: Högskolan i Gävle sid 18

³⁸ Olivestam 2006:13

saknades ämnet helt. 1969 utfärdades en ny läroplan som gällde grundskolan, där religionskunskapens plats inte ändrats markant från läroplanen 1962. Inom denna markerade man ännu tydligare betydelsen av andra livsåskådningar och mer betydelse lades på elevaktivitet och problembaserat lärande.³⁹ I både grundskola och gymnasium fick eleven en ny plats i undervisningen – i centrum, med rätt att uttrycka egna åsikter och intressen, medan lärarens roll som uppfostrare upphörde.⁴⁰

I slutet av 1960-talet och följande år infördes orienteringsämnen på gymnasiet, av vilka religionskunskapen var ett sådant. Man betonade saklighet och objektivitet utan något fostrande syfte, med mindre fakta om religioner och mer fokus på diskussion kring personliga livsfrågor.⁴¹ I läroplanen från 1980 utökades ytterligare betoningen på elevens reflektion kring livsfrågor, men kvar låg fokus på kristendomens element. Man formulerade en innehållsbeskrivning som skulle fungera vägledande för religionsläraren, med exempelvis följande obligatoriska element: Bibeln, Jesus, Paulus och kyrkohistoria. Ingen större reform genomfördes under den här tiden och det var först när 1994 års läroplan kom som man definierade och förändrade skolväsendet, utefter samhällets krav.⁴² Religionsämnet fick en ny ställning på gymnasiet. Det gjordes till kärnämne, ett av de ämnen som alla elever skulle läsa oavsett vald linje och skulle motsvara elevernas behov av samtal kring livsfrågor. Diskussioner kring etiska ställningstaganden skulle få lika stor plats som livsåskådningsavsnitten. Värdegrundens människosyn skulle tillsammans med elever, lärare och innehåll utgöra en ny process för undervisningen, där man satte eleven i centrum istället för fakta. Här skedde en förskjutning i undervisningens tyngdpunkter och perspektiv. Man inriktade sig på att utveckla elevernas totala livskompetens snarare än att utgå ifrån läromedel. Fokus flyttades till ett europeiskt/svenskt perspektiv istället för ursprungsländernas. Likheter snarare än skillnader mellan religioner betonades och man utgick mer från elevernas individuella livsfrågor än sociala globala frågor.⁴³

---

³⁹ Algotsson 1975:507

⁴⁰ Olivestam 2006:21

⁴¹ Olivestam 2006:19

⁴² Johansson 2005:13

⁴³ Olivestam 2006:32-33

6. Empiri

De tre läroböckerna som ligger till grund för analysen riktar sig till religionskunskapsämnets A-kurs på gymnasiet. *Religion A* är skriven av en kvinna och en man (Birgitta Thulin och Sten Elm), *Religion och livet* av en man (Börge Ring) och *Relief A Plus* av fyra män (Nils-Åke Tidman, Bengt Arvidsson, Hans Axelsson och Magnus Hermansson). Den senare är en reviderad upplaga av den första versionen som kom 1998 och den nya upplagan är från 2003. De andra två är första och andra upplaga, båda från 2007. Alla tre böckerna används i religionsundervisning på gymnasieskolor i Blekinge, med reservation för lärares olika användning av läromedlen.

6.1 Religion och livet: Börge Ring

Boken är från 2007, första upplagan och består av två delar; *Sju Utgångspunkter* samt faktagenomgångar av de fem världsreligionerna. De sju utgångspunkterna återkommer sedan i slutet av de följande kapitlen, som är ägnade åt vardera religion. Där går författaren igenom den specifika religionens syn på de olika frågorna. I bokens första genomgång av de sju utgångspunkterna finns hänvisningar för fortsatt läsning inom de specifika kapitlen för världsreligionerna. I varje kapitel stannar man upp vid rubriken ”Hur tänker du?” där man ställer frågor om det som precis tagits upp. Jag kommer att gå igenom bokens första halva i ordning och därefter ta upp den andra halvans innehåll utefter dess rubriker som listas nedan.

De sju utgångspunkterna för bokens första del är:

- Livet
- Etik och moral
- Kärlek
- Samhälle – religion
- Mystik
- Ondska
- Döden

Rubrikerna som återkommer under introduktionen av varje religionskapitel:

- Introduktion
- Historien
- Skriften/skrifter
- Gemensamt inom tron
- Riktningar

- Högtider

6.1.1 Sju utgångspunkter

6.1.1.1 Livet

Först av allt beskrivs människan som varelse; den enda som kan göra upp eld och den som kommunicerar på ett sätt som inga andra djur kan. Språket möjliggör frågor om vår tillvaro, vilket enligt boken har lett till skapelsemyter som förklarar världen, livet och döden.

Begreppet livsåskådningar förklaras och exempel ges på dessa, vilka alla menas försöka besvara frågor om livets mening. Vidare beskrivs vad kultur är och vad det kan betyda. Det framhävs att plats, livsåskådning och kultur är avgörande och att det finns många olika tolkningar av och sätt att utöva olika livsåskådningar och religioner. Man pekar på problemen med att bena ut vad som bestämmer hur människan tänker och agerar, eftersom en persons religiösa tillhörighet faktiskt säger väldigt lite om den personens tankar och liv. Detta exemplifieras med att "[e]n kristen i Turkiet har kanske mer gemensamt med en muslim i Turkiet än med en kristen i Sverige eller omvänt"⁴⁴. För att avsluta resonemanget presenteras en sida med frågor till läsaren, som handlar om dennes egen kultur och värderingar om livets mening.

Därefter behandlas något som författaren kallar *naturreligioner*. Detta menas vara naturfolkens religioner, som ska ha funnits över hela jorden och som i många avseenden skiljer sig åt men samtidigt delar vissa likheter. Naturfolk uppges vara ursprungsbefolkning i olika områden. Gemensamma drag hos dessa religioner diskuteras och det hävdas att det i naturreligionerna finns flera gudar med olika uppgifter. Naturfolkens förhållningssätt till livet tycks vara komplex, dock med några punkter som är återkommande. Dessa framhålls tillsammans med två andra viktiga begrepp; *tabu* och *magi*. Brytandet av tabun kan få en människa att må dåligt "både psykiskt och fysiskt"⁴⁵ och detta fenomen återfinns vårt samhälle. Magi handlar om att påverka makterna enligt sin egen vilja. Detta kan delas in i god/ond eller vit/svart magi. Detta kopplas samman med hälsa och jämförelser görs med saker som naturfolk skulle kunna kalla för magi "i

---

⁴⁴ Ring 2007:13

⁴⁵ Ring 2007:17

vårt moderna samhälle”⁴⁶. Vidare handlar övergångsriter om att markera övergången från en fas till en annan. Det ges exempel på sådana riter och de förklaras kort. Ring nämner också att denna typ av riter finns i alla religioner och inte bara i naturfolkens. Som exempel på detta nämner han det kristna dopet och judars och muslimers omskärelse.

Nästa avsnitt handlar om humanismen, vilken beskrivs som en livsåskådning som ställer människan i centrum. Dess framväxt under renässansen förklaras med de idéer den stod för då. Vidare hävdas att renässansens humanistiska idéer om universalmänniskan lever idag, men att den idag betonar individens frihet och förnuft. Humanister kan vara både religiösa och icke-religiösa och de vill skapa en human värld med ideal som många hjälporganisationer arbetar för att förverkliga.

Existentialismen förklarar människors oförmåga att göra val med att människor får ångest över ansvaret som det innebär. Denna livsåskådning handlar om frågor som människor ställer sig om sig själva och om sina liv. Författaren uppmanar läsaren att själv fundera över detta.

Sista avsnittet inom kapitlet om livet handlar om dagens livsåskådningar och livsattityder med hänvisning till procenttal på religiösa människor i Sverige. Globaliseringens effekt på religion idag har medfört att religioner ifrågasätts alltmer. Därefter diskuteras frågan om meningen med livet och några retoriska frågor presenteras för att få läsaren att själv fundera över sina värderingar.

6.1.1.2 Etik och moral

Inledningsvis berättar författaren om betydelsen av begreppen etik och moral. Därefter belyses tre etiska teorier som närmare studeras. Här poängteras komplexiteten i att använda sig av etiska teorier och att människor i praktiken blandar fritt eller agerar utan en formulerad etisk agenda. Efter de etiska teorierna beskrivs konfucianism, daoism och därefter dygder, där Aristoteles tankar kring dygder och det mänskliga förnuftet nämns. Begreppet beskrivs med hänvisning till de enskilda religionernas kapitel.

---

⁴⁶ Ring 2007:18

6.1.1.3 Kärlek

Avsnittet kärlek går in på ämnet äktenskap och kärlekens betydelse i människors liv. Det leder vidare in på sexualitet och kopplar sex till att skaffa barn. Efterföljande avsnitt behandlar ämnet homosexualitet med procenttal på homosexuella i världen, samt några historiska fakta kring lagens och samhällets inställning. Avsnittet sammanfattas med några religioners ståndpunkt i frågan.

6.1.1.4 Samhälle – religion

Ring beskriver resonemanget kring att se religion som något som bara skapar konflikter och tar upp korta exempel på religiösa strider. Därefter går han vidare och menar att religioner i stort förmedlar ett kärleksbudskap. Ett delavsnitt ägnar sig helt åt diskussionen kring religion och politik och huruvida dessa borde blandas eller inte. Ett annat delavsnitt handlar om kvinnors roll i det religiösa sammanhanget, med exempel på kvinnoförtryck genom de olika religionerna.

En nedtecknad skrift får olika betydelse för troende och andra och skillnaden betonas mellan den allmänna synen på en skrift och tolkningarna som finns av den. Begreppet *fundamentalism* beskrivs och förklaras kort. I anknytning till detta nämns fenomenet sekter med både en folklig tolkning av begreppet samt en vetenskaplig betydelse.

6.1.1.5 Mystik

Mystik beskrivs som något hemlighetsfullt som inte går att förklara med förnuftet. En mystik upplevelse är svår att beskriva med ord och det finns en stor enhet/upplevelse som kan gå att nå. Vardaglig mystik förklaras som ”när en helt vanlig dag plötsligt kryddas med en känsla av lycka, harmoni eller oförklarlig glädje”⁴⁷.

6.1.1.6 Ondska

Avsnittet om ondska inleds med en filosofisk fråga; om ondska är en kraft eller en konsekvens. Ondska ses som en konsekvens i icke-religiösa livsåskådningar, men inom världsreligionerna finns idéer om en ond makt. Att tala om Djävulen eller Helvetet som en separat kraft är ovanligt i Sverige idag. Ring nämner begreppet *karma* inom buddhism och hinduism samt förklarar de

---

⁴⁷ Ring 2007:64

abrahamitiska religionernas teodicéproblem. Satanism tas upp och beskrivs som en proteströrelse som fokuserar Satan som en urkraft i naturen.

6.1.1.7 Döden

Avsnittet om döden inleds med att ta upp människans rädsla för det oundvikliga i att dö. Det hävdas att religioner har en gemensam tro på en fortsättning efter döden, medan många icke-religiösa livsåskådningar tror att livet tar slut vid dödsögonblicket. Under rubriken självmord finns statistik på självmord och försök till självmord i Sverige. Författaren ger därefter direkta råd om hur läsaren ska gå tillväga om denne misstänker en självmordskandidat i sin omgivning.

Slutligen beskrivs begravning som något som kan skapa konflikter hos efterlevande, fastän det enligt begravningsbyråer handlar om den dödes önskemål.

6.1.2 Introduktion

6.1.2.1 Den historiska genomgången

Inom avsnittet judendom är historien kortfattad och koncis. Cirka 4000 års historia sammanfattas med enkla meningar som: ”[h]istorien fortsätter med en tid i Egypten och en vandring genom öknen under Mose ledning”⁴⁸ och förenklingar om folket som ”hamnade i krig med andra folk och varandra, men levde också i fred vissa tider”⁴⁹. Avsnittet är en sida långt.

I kontrast till avsnittet om judarnas historia står historieavsnittet inom kristendomens kapitel. Kapitlet inleds med historien om Jesus, om vissa kyrkodagars namn, om Jesu tankar och om när kristendomen blev en egen religion. Det berättas om olika kristna uppfattningar som fanns vid religionens födelse och om mötet i Nicaea. Avsnittet omfattar fem sidor.

Historieavsnittet som inleder kapitlet om islam berättar inledningsvis om Muhammeds roll i religionen och kort om hans liv. Detta följs av en förklaring av bildförbudet och därefter beskrivs islams spridning i världen. Kapitlet avslutas med en listning av ledarstrider och olika kalifat under islams första århundraden. Avsnittet tar upp två och en halv sida.

---

⁴⁸ Ring 2007:78

⁴⁹ Ibid.

Hinduismens historia sammanfattas mycket kort på 11 rader, där det konstateras att religionen saknar grundare. Namnets ursprung omnämns och historien sammanfattas med att den är ”komplicerad med sina många perioder och traditioner”⁵⁰ samt att de som studerar detta är oense.

Berättelsen om Buddha inleder historieavsnittet för Buddhismen. Författaren berättar om Buddhas liv, tankar och hur dessa blir buddhism. Därefter beskrivs buddhismens utbredning och det kommenteras att den ”precis som hinduismen, snarare [är] en grupp av religioner, än en religion”⁵¹. Avsnittet upptar en och en halv sida.

6.1.2.2 Skrifter

Inom judendomens avsnitt om skrifter tar Ring upp Tanach och Talmud. Skriften kan tolkas på många olika sätt och Talmud innehåller just tolkningar av lagar och traditioner. Textens omfång är en sida.

Kristendomsavsnittet berättar om Bibeln och om att Gamla Testamentet var Jesus bibel och som han hänvisar till. Begreppet ”testamente” översätts till förbund och med en tillhörande förklaring om gamla förbundet som något mellan judarna och Gud och det nya förbundet som något mellan kristna och Gud. Därefter beskrivs innehållet i Nya Testamentet och dess olika delar. Tre sätt att uppfatta Bibeln nämns och avsnittet upptar drygt två sidor.

Koranen står i fokus i avsnittet om islams skrifter. Koranens tillkomst beskrivs, tillsammans med en jämförelse med den kristna Bibeln och dess sammanställningsförlopp. Författaren tar upp Koranens betydelse för muslimer, dess uppbyggnad och hur den kan tolkas. Haditherna omnämns som historier om Muhammeds liv vilka utgör *sunna*, den normerande seden. Sist nämns *sharia*. Avsnittet omfattar en och en halv sida.

Hinduismens skriftavsnitt inleds med ett klagörande om att det ”skulle ta ett helt liv att läsa alla hinduismens heliga texter”⁵². Därefter nämns *Upanishaderna* och *Bhagadvadgita* och vad de handlar om. Här förklaras några viktiga hinduiska begrepp som kommer ur dessa. Det poängteras att olika skrifter har olika betydelse för olika grupper och att deras religiösa auktoritet varierar

---

⁵⁰ Ring 2007:164

⁵¹ Ring 2007:185

⁵² Ring 2007:164

beroende på läsare. Avsnittet avslutas med förklaringen att hinduismen inte har någon bok vars betydelse motsvarar Koranens för muslimer. Avsnittet tar sammanlagt upp cirka en sida.

Det kortaste avsnittet om heliga skrifter är det som behandlar buddhismen. Det berättas vid vilken tid texterna valdes ut och att de kallas de tre korgarna. Enligt författaren härstammar texterna från Buddha och en av de mest kända; *Dhammapada*, tas upp. Slutligen konstateras att de buddhistiska riktningarna lägger olika vikt vid de olika texterna. Hela avsnittet upptar cirka en halv sida.

6.1.2.3 Gemensamt i tron

Som gemensamt i den judiska tron anges några utvalda punkter. Detta kompletteras med siffror på religionens anhängare. Definitionen av en jude klargörs och därefter den messianska tiden. Den judiska trons gemensamma nämnare omfattar drygt en sida.

Kristendomens gemensamma nämnare är att ”alla kristna i världen”⁵³ tror på Gud och att denne har skapat människan och världen. Även treenigheten diskuteras kort. Omfånget är cirka en halv sida.

Som gemensamt mellan muslimer anges först trosbekännelsen, som betonar en stark monoteistisk tro samt att Muhammed är Guds profet. Därefter berättas om de fem pelarna, där flera anledningar anges till fastan under ramadan. Det totala omfånget för avsnittet är cirka en sida.

För att inleda avsnittet om hinduismens gemensamma nämnare förklarar författaren att hinduismen är ”en familj av religioner”⁵⁴. Han belyser några begrepp och menar att alla hinduers mål är att slippa återfödas. Tre olika vägar för att nå befrielsen från detta beskrivs och därefter kastsystemet. En kort historisk beskrivning av fenomenet görs sedan berättas det om vilka kaster det finns. Omfånget är två sidor.

Betydligt mer omfångsrikt än dessa är avsnittet om de gemensamma nämnarna inom buddhismen. Under fyra sidor text förklaras att den buddhistiska läran är svår att sammanfatta, med några anledningar till detta men också att det finns gemensamma drag, till exempel

---

⁵³ Ring 2007:104

⁵⁴ Ring 2007:165

tillflyktsformeln. Därefter fördjupas beskrivningen av denna med ett klagande kring en viss grupp buddhisters uppfattning om att Buddha inte är Gud. De fyra sanningarna förklaras och den sista av dessa sanningar sammanfattas i tre punkter. Därefter beskrivs religionens människosyn. Gudarna i buddhismen är människolika och kan inte påverka människans upplysning. Efter en kort genomgång av *nirvana*, visas hur buddhistiska tempel är uppbyggda. Slutligen beskrivs munkar och nunnors vardag.

6.1.2.4 Riktningar

Nästa avsnitt beskriver religionens riktningar. Inom judendomen framhålls de tre huvudriktningarna och med kortfattade beskrivningar. Framförallt framhävs huruvida män och kvinnor sitter tillsammans i synagogan eller inte, beroende på riktning. Judendomens riktningar beskrivs totalt på tio rader.

Riktningarna inom kristendomen beskrivs till en början med en kort historisk genomgång. Sedan synliggörs organisationen bakom katolska kyrkan och begrepp som *kurien*, *kardinaler* och *biskopar* nämns och förklaras kort. Det berättas om munkar och nunnor och att påven måste godkänna en orden. Därefter beskrivs helgonen och deras funktion. Avsnittet tar sedan upp katolska kyrkans sakrament, vilka räknas upp och går igenom. Författaren beskriver nattvarden som den viktigaste och citerar den sista måltiden ur Bibeln. Han berättar även att äktenskapet gäller för livet och att skilsmässa inte är tillåtet.

Ortodoxa kyrkor omnämns och att det finns väldigt många av dem i världen. Beskrivningen av ikoner och deras funktioner leder sedan vidare till protestantism. Här nämns Martin Luther som en föregångare till riktningen och grundpelarna i hans övertygelse. Ring beskriver tre olika protestantiska kyrkor och berättar att de har mycket gemensamt. Avslutningsvis beskrivs kyrkan i Sverige. Det totala omfånget på avsnittet om kristendomens riktningar är cirka sju sidor text (nio sidor inklusive bilder).

Islam uppges ha två huvudinriktningar, sunni och shia. Kort förklaras bakgrunden till splittringen och skillnaden mellan sunniter och shiiter. För att förstå skillnaderna i muslimsk tro kan man inte bortse från andra faktorer, som om man kommer från stad eller landsbygd och vilket som är ens hemland. Omfånget är en knapp sida.

Inom hinduismen hävdar författaren att riktningar som finns hänger ihop med vilken gud man tillber och han nämner också procentuell fördelning av de gudar som tillbes. Avsnittet tas upp på sju rader.

Buddhismens riktningar är enligt boken många. *Theravada* och *mahayana* framhävs som de främsta och därefter beskrivs tibetansk buddhism, där Dalai Lama är ledare. Slutligen beskrivs zenbuddhism i Japan, som fokuserar på meditation. Ring berättar också att alla kampsporter kommer ur denna riktning. Omfånget är två sidor.

6.1.2.5 Högtider

Sista avsnittet inom de fem religionernas introduktion handlar om högtider. De judiska högtiderna räknas upp kortfattat och vidare berättas kort hur firandet kan gå till. Intill finns en bild av en synagoga med en kort beskrivande text. Beskrivningen av judendomens högtider omfattar en sida.

Ungefär lika långt är avsnittet om kristendomens högtider. Det inleds med julen och därefter räknas de kristna högtiderna upp, varav påskan anges som den viktigaste. Det nämns något om påskfirandets olika dagar och avslutas med alla helgons dag. Slutligen visas en bild av en svensk kyrka under gudstjänst, med en kort beskrivning av möbleringen.

Två viktiga högtider framhävs som mer framträdande än andra inom islam, där den ena avslutar fastan i månaden ramadan. Det nämns att det finns andra högtider som inte är lika viktiga och två exempel presenteras. Den shiamuslimska högtiden Ashura beskrivs och sedan kommer avsnittet in på att förklara det muslimska månåret. Avslutningsvis berättas om den muslimska tideräkningen och totalt omfattar avsnittet en sida. Sist visas en bild av en moské med en kort beskrivning till.

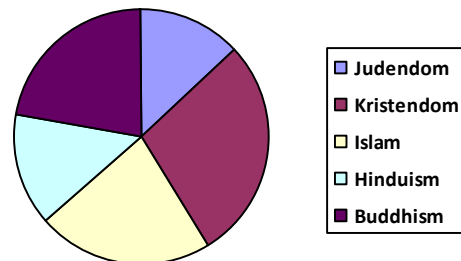
Inom hinduismen beskrivs fyra högtider och texten sträcker sig över en halv sida. Intill visas ett av Indiens största tempel med en beskrivning av livet innanför.

Avsnittet om buddhismens högtider omfattar fyra rader och beskriver högtiden Vesak. Intill texten visas en bild av ett tempelområde utan beskrivning.

Sammanfattningsvis

Totalt antal sidor per religionskapitel i *Religion och livet*:

Judendom 17 sidor
Kristendom 37 sidor
Islam 29 sidor
Hinduism 19 sidor
Buddhism 29 sidor

6.2 Relief A plus: Nils-Åke Tidman, Bengt Arvidsson, Hans Axelsson samt Magnus Hermansson

Boken är en reviderad upplaga från 2003 av *Relief A Plus* som gavs ut 1998 och är indelad i kapitel om vardera av de fem världsreligionerna. Dessutom finns kapitel om tro och mening, etniska religioner samt etik. Mellan varje kapitel finns ett sammanfattande uppslag kallat "För jämförelse och reflektion". I detta går författarna tematiskt igenom olika religioners ställning i en enskild fråga eller fenomen, exempelvis "Heliga rum" och "Gudsbilder" och bidrar med sammanfattade fakta som återfinns i religionernas enskilda kapitel. Texten är relativt kompakt men varierad med mycket bilder och förtydligande ordförklaringar. I slutet av varje kapitel ställer författarna frågor för reflektion om det senaste avsnittet. Presentationen av de olika religionerna följer ett mönster med samma huvudrubriker:

- Rit och liv
- Tro och etik
- Kultur och samhälle

Kapitlen innehåller också egna avsnitt utöver de gemensamma rubrikerna. Först tittar vi på kapitlen om etik och tro och därefter studerar vi faktainnehållet i en jämförelse mellan religionerna ordnat efter rubrikerna.

6.2.1 Tro och mening

Detta kapitel är bokens första och här tar man upp människans behov av att finna mening i livet. Begreppet *livsåskådning* påpekas vara något mer omfattande än begreppet *religion* och kopplas nära ihop med begreppet *ideologi*. Kapitlet går vidare och tittar på religionsutbredningen i världen och gör en åtskillnad mellan etnisk och stiftad religion. Dessa två kategorier definieras främst genom huruvida det finns en känd uppkomsthistoria eller grundare. Därefter diskuteras religion i Sverige och delger procenttal på religionstillhörighet här. I detta sammanhang tas också sekularisering och privatreligiositet upp. Efter denna genomgång förtydligar författarna bokens struktur och kommenterar dess huvudrubriker.

6.2.2 Etik

6.2.2.1 Etik och människosyn

Avsnittet om etik är bokens sista och inleds allra först med ett förtydligande om skillnaden mellan *etik* och *etikett*. Författarna definierar därför det första begreppet och bygger resonemanget kring människosyn. Det talas om etikens roll inom religionen och vilken funktion den fyller innan texten går vidare in på humanism. Humanismens födelse beskrivs och de grundläggande värden som råder inom västerländsk humanism idag. Avlöser humanismen gör existentialismen som betonar människans ångest kring det fria valet; både en kristen och en ateistisk riktning. Existentialismens tanke kring hur handlingarna gör människan beskrivs. En annan människosyn är biologismen, där man menar att det inte görs någon åtskillnad mellan mänskligt och annat liv. Människans styrning av sitt genetiska beteende påpekas, vilket problematiskt nog försöker kuvas av samhället.

6.2.2.2 Etiska teorier

Inledningsvis förklaras termer som *normer* och *värderingar*. Därefter kommer regeletik, med sin förespråkare Kant och det framhålls att det är en etisk teori som är bortkopplad från känslomässigt fattade beslut. Det kategoriska imperativet och kritiken mot Kants teori tas upp och därefter går fokus över till konsekvensetik. Därefter behandlas bioetik och ekologiska sammanhang, med djur, natur och människor som likvärdiga i den etiska bedömningen.

6.2.2.3 Att fatta etiska beslut

Här reflekterar författarna över att överväganden av etiska teorier sällan föregår handlingar, utan är något som sker efteråt. De tar upp olika underlag som används i en etisk analys och anger fakta som en viktig utgångspunkt. Här betonas att en persons referensram och värderingar, livsåskådningen, påverkar dennes tolkning av fakta och till sist hur man kan tänka när man ska dra en slutsats.

6.2.2.4 Etik och forskning

Oftast diskuteras etik i praktiken snarare än i form av teorier. Etiska regler som finns för forskare diskuteras samt hur dessa bryts om de inte respekteras. Det ges exempel på försöksprojekt i såväl Nazityskland som i Sverige, samt etiska kommittéers funktion. Dess arbete kritiseras i form av beslut som fattas i tveksamma etiska situationer. Diskussionen kommer sedan in på etik inom genforskning. Det berättas om möjligheterna med gentest och frågan om integritet. Inom avsnittet räknas etiska principer upp som har utvecklats för samhällsforskningen. Här nämns vikten av att bevara integritet genom anonymitet, samt riskerna som finns genom den nya teknikens möjlighet att samköra olika register.

6.2.2.5 Människan och djuren

Först belyser författarna den stora skillnaden i rättigheter för människor och djur. Verksamheten för djurförsök i Sverige beskrivs med vilka olika djur som används och därefter vänds tanken mot människan som försöksobjekt. Förekomsten av etiska forskningsnämnder tas upp och så väcks ett par provocativa retoriska frågor om värden. En australiensisk djurrättskämpe refereras angående djurhållning och kännande varelsers rätt till respekt. Ekonomi beskrivs som en styrande kraft i djuretik, liksom politik och lagar. Slutligen anges konsumenten som den främsta påverkande faktorn.

6.2.3 Världsreligionerna

6.2.3.1 Rit och liv

Avsnittet inom de etniska religionerna börjar med att beskriva aboriginernas religion i Australien. Här lyfts splittringen i religionen fram samt bortfallet i informationen på grund av nästintill enbart manligt deltagande i riter. *Dreamtime* beskrivs kort med tryck på religionens

fokus på samhörighet. Viktiga symboler och företeelser beskrivs, bland annat vikten av övergångsriter. Här förklaras villkor för äktenskap och vilka beskriver ett patriarkat. Fenomen som magi tas upp och exemplifieras och därefter beskrivs synen på döden.

Judendomens beskrivning av rit och liv poängterar vikten av historien och släkten. Här framhävs ritens betydelse i den judiska identitetens bevarande över tid. Därefter beskrivs synagogans rum och möbleringen däri, vad Toran är och vilken roll den spelar i gudstjänsten. Hemmet anges som judarnas viktigaste plats och förklaringen bakom detta. Författarna beskriver och förklarar det judiska måånåret och går vidare till judiska högtider, varav påsken framhävs som den viktigaste. Firandet beskrivs och förklaras utifrån den historiska bakgrunden. Temat högtid fortsätter med beskrivningar av viktiga initiationsriter och förklaringar, bakgrunder och tillvägagångssätt. Avslutningsvis berättas det om den judiska begravningen och regler som finns i samband med mottagning efteråt. Avsnittet omfattar totalt sex hela sidor text.

Avsnittet om kristendomens rit och liv omfattar nio sidor och inleds med att kristendomen är utbredd över hela världen. Definitionen och vikten av en kyrka förklaras, med exempel på och förklaring kring begreppet *frikyrka*. Gudstjänstens utformning knyts samman med sakrament och därefter beskrivs de lutherska kyrkorna med bakgrund och förklaringar. Därefter kommer ”livets högtider”, bröllop och begravning, med en beskrivning av hur dessa går till. Efter denna del kommer kyrkoåret och här förklaras bakgrunden till namnsdagar och placeringen av vissa högtider.

Sammanlagt sju sidor text ägnas åt islams avsnitt om rit och liv. Det första som tas upp är islams fem pelare och här understryks monoteismen. Bönen beskrivs noga, gällande dess avsikt, utförande och placering. Avsnittet beskriver moskéns gudstjänstliv och krav på renlighet, men också dess sociala och undervisande funktion i vardagen. Vikten av omsorg om fattiga beskrivs under den religiösa skatteplikten och därefter kommer en beskrivning av firandet av fastan. Vid genomgången av den muslimska vällfärden görs en hänvisning till en gammaltestamentlig berättelse som ska ligga till grund för bygget av Kaba. Vidare går texten in på levnadsregler och definierar tillåten och förbjuden mat och dryck. Manlig omskärelse och kvinnlig könsstympning diskuteras med visar siffror på utbredningen av det senare. Efterföljande text handlar om högtider som i huvudsak är knutna till Muhammeds liv. Villkor för kärleksliv och äktenskap

diskuteras och den omstridda frågan om polygami nämns. Sist beskrivs begravningens betydelse, ceremonin kring detta och betydelsen av sorg i tre dagar efter begravningen.

Inledningen om hinduismens rit och liv handlar om religionens bildrikedom. Avbildningar av gudar anges vara viktiga för människans inre liv och därefter följer beskrivandet av tempel, vilka finns i varje indisk by. I en genomgång av bönen påvisas skillnad mellan islams eller judendomens bön och hinduismens offer. Därefter behandlas det som kallas "livets stadier" och vad som händer under dessa och några viktiga begrepp nämns. Något om Indiens utbildningssystem kommenteras innan en kort beskrivning av hanteringen av döda inom hinduismen. Det sista de tar upp under denna rubrik handlar om de många olika fester och högtider som firas, där en av de större nämns. Avsnittet omfattar totalt fyra sidor text.

Betydelsen av blommor är det första som tas upp i kapitlet om rit och liv inom buddhismen, med förklaringar kring blomsteroffer inför buddhastatyer och hur blommor kan representera flera delar av livet. Meditationens och bödens plats i religionen betonas, med en annan funktion än den hinduiska. Filosofin kring riktningen zen beskrivs, liksom munkars tillvaro och syfte. Avsnittet omfattar tre sidor text.

6.2.3.2 Tro och etik

Judendomen är sprungen ur ett tänkande och ett liv som levdes av det folk som inte längre hade någon tillgång till templet. Ur denna tanke menar författarna att både judendom och kristendom är utvecklade, intill varandra. De tar upp Toran och i samband med detta berättas om rabbinernas uppgift. Begreppet *monoteism* förklaras och därefter beskrivs den judiska historien ingående enligt berättelserna i Toran. Ämnet avrundas med de tio budorden som förbundet mellan judarnas folk och Gud. Till slut nämns judendomens messianska tanke. Kapitlet kommer därefter vidare till judarnas syn på livet och vilken betydelse regler och bud har för relationen mellan människa och Gud. Sist i avsnittet diskuteras judendomens svar på eller tanke kring teodicéproblemet och människans förmåga att göra gott. I anknytning till detta berättas historien i Jobs bok. Totalt är avsnittet sex sidor.

Kristendomens tro bygger på att man ser Jesus som Guds tillkännagivande inför mänskligheten. Författarna menar dock att "[e]ftersom kristendomen är splittrad har de kristna själva inte en och

samma uppfattning om vad kristendom egentligen är”⁵⁵. Nya Testamentets innehåll och betydelse går igenom och därefter diskuteras sanningshalten i Bibeln. Texten fortsätter sedan in på treenigheten, med en beskrivning av vardera av dessa tre aspekter mer ingående. Inom detta behandlas ämnen som gudsbevis, kampen mellan ont/gott, Jesus roll i den kristna tron, den yttersta tiden och den andliga dimensionen. Avsnittet därefter handlar om kristen etik. Texten förklarar och resonerar sedan kring arvsyndens, med hänvisningar mellan kristen etik och sinnelagsetiken. Texten upptar åtta sidor.

Islams tro fokuserar på Guds storhet. Detta beskrivs i samband med en förklaring av bildförbudet. Författarna belyser religionens människosyn, med förnuftet och den fria viljan i centrum. Texten diskuterar sedan domedagen i kontrast till paradiset. Detta ”utmålas i islam som en plats ... där unga sköna kvinnor ständigt förljuvar tillvaron och där vackra ynglingar vandrar omkring”⁵⁶. Koranen menas vara något kortare än Nya Testamentet. Slutligen förklaras Muhammeds sunna och nedtecknandet av dessa. Avsnittet omfattar tre sidor.

Inledningen på hinduismens avsnitt om tro och etik beskriver religionen som en sammansmältning av traditioner. Läsaren ges en kort historisk genomgång av hinduismens utveckling med kommentarer kring omfattningen av den religiösa litteraturen. Därefter beskrivs den hinduistiska läran, var författarna förklarar och utvecklar begreppet *dharma* och moralen i detta. Här beskrivs också ett par gudar och avatarer innan *karma* och dess syfte förklaras. I texten målas en polyteistisk religion upp, med en diffus huvudgud. Mystikens plats i religionen noteras och därefter presenteras de vanligaste gudarna och författarna hävdar att vissa menar ”att det finns en treenighetslära inom hinduismen”⁵⁷. Hinduismens själsliga mål beskrivs och förklaras och därefter även de olika vägarna för att nå detta. I anslutning till det tar man upp fysisk yoga, filosofi och etik. Hinduismens avsnitt om tro och etik omfattar sex sidor.

Buddhismens tro sammanfattas inledningsvis med en kort introduktion av de viktigaste skrifterna och sedan Siddharta Gautamas liv. Läran om Buddha jämförs med läran om Jesus: ”[d]en historiske personen Siddharta Gautama har med all säkerhet funnits, liksom den historiske Jesus.

---

⁵⁵ Tidman, Nils-Åke, Arvidsson, Bengt, Axelsson, Hans & Hermansson, Magnus (2003): *Relief A Plus – religionskunskap för gymnasiet*. Malmö: Gleerups Utbildning AB sid 82

⁵⁶ Tidman m fl 2003:108

⁵⁷ Tidman m fl 2003:126

Men det är näst intill omöjligt att skilja på legend och historiska fakta⁵⁸. Buddhans funktion förklaras och därefter går texten djupare in på den buddhistiska läran. Den visar de fyra sanningarna och beskriver vägarna till buddhismens mål. Tanken kring livscykeln förklaras med en diskussion kring begreppet religion i sammanhanget, då gudar spelar en underordnad roll i buddhismen. Författarna avslutar med en diskussion kring människans uppfattning om världen och livet. Detta avsnitt är knappt fem sidor långt.

6.2.3.3 Kultur och samhälle

Judendomens förhållande till omvärlden är det första som tas upp och här nämns konflikten i Israel. Judarnas spridning i världen förklaras samt några olika riktningar inom religionen. Efter detta går texten närmare in på bildandet av staten Israel, striden mot Palestina, bakgrunden till detta och dess effekter. Sammanlagt upptar avsnittet cirka fem sidor.

Samhället, kulturen och kristendomen hänger tätt samman enligt författarna. De drar kopplingar mellan såväl lagstiftning som kulturliv till religionen i Europa och menar att de är svåra att separera historiskt sett. De hävdar att det västerländska samhällets värdegrund bygger på kristen etik och humanism. Inomkristliga konflikter kring jämställdhetsfrågor och andra kontroversiella ämnen behandlas och slutligen beskrivs de religiösa samfundens relation till staten. Omfånget är tre sidor.

Islams framväxt inleds med berättelsen om Muhammed och islams födelse. Här beskrivs hur religion och politik blandas och de två riktningarnas ursprung. Betydelsen av martyrskapet beskrivs, samt den största riktningen inom shia. Vidare diskuteras den sufiska mystiken innan texten fortsätter in på islamsk lagstiftning och *sharia*. Dess grundvalar går igenom liksom striden mellan islamister och västerlandet. Författarna ger en diskussion kring begreppet *jihad*, som de översätter och förklarar ingående. Avsnittets sista ämne som tas upp är familjen och relationen mellan män och kvinnor i samhället. Avsnittet upptar åtta sidor.

Hinduismens avsnitt inleds med koloniseringen av Indien och hur detta ledde till reformhinduism. I samband med den politiska berättelsen plockas historien om Gandhi fram och den politiska tid han levde i. Kort nämns Indien som dagens största demokrati innan sikhernas

---

⁵⁸ Tidman m fl 2003:153

religion beskrivs. Därefter fortsätter det politiska spåret med fundamentalismens frammarsch i Indien och oroligheterna detta har lett till där. Kastsystemet förklaras och beskrivs med dess ursprung och indelning, samt dess plats i religionen. I ett anslutande stycke diskuteras män och kvinnors roller gentemot varandra. Efter detta kommer ämnet in på de ”heliga korna”, som målande beskrivs och förklaras. Svensk hinduism och dess intåg i landet behandlas och hur intresset för religionen väcktes i Sverige. Till sist belyses hur hinduer behandlar sina döende och döda och olika ställningstaganden som görs i frågor kring begravning. Avsnittet är sex sidor långt.

Att munkar och nunnor var bland de första buddhisterna går författarna direkt in på. De tar upp de olika uppfattningarna som kom tidigt om tron och uppdelningen som skedde genom detta. Här fokuseras skillnaden mellan de två främsta riktningarna, i spridning och övertygelser. Där kommer sedan en övergång till en diskussion om folkets buddhism och skillnaden i den folkliga uppfattningen av religionen jämfört med munkarnas. Sist berättas det om Dalai Lama, hans ställning i religionen, hans livshistoria, budskap och egna riktning inom buddhism. Avsnittet upptar tre sidor.

6.2.4 Övrigt innehåll under judendomskapitlet

6.2.4.1 Det judiska folket

Kapitlet inleds med en definition av vad *jude* egentligen betyder och vilka villkor som finns för att få kalla sig det. Författarna berättar om den historiska anknytningen till Jerusalem, nämner judarnas lidande och går sedan igenom det judiska folkets historia. Diasporan förklaras med exempel på judeförföljelser i Europa under medeltiden och framåt. Beskrivningen av judehatets historia avslutas med en kulmen i form av nazismen och andra världskriget. Detta leder vidare till en beskrivning av sionism och bildandet av staten Israel. Avsnittet är totalt tre sidor långt.

6.2.5 Övrigt innehåll under kristendomskapitlet

6.2.5.1 Kristendomens historia

”För att förstå kristendomen som religion och särskilt de många olika inriktningarna är det nödvändigt med historiska kunskaper”⁵⁹ lyder kapitlets första mening. Författarna förtydligar en brokig bild av kristna och går sedan tillbaka till kristendomens bildande genom apostlarna. Här nämns två för tiden viktiga filosofiska riktningar och hur religionen började spridas. Vidare beskrivs Konstantin den store och hans betydelse för kristna, utvecklandet av trosbekännelser och deras funktion och syfte samt Augustinus roll i processen. Framväxten av kloster och ordensliv visas och något om livet i dessa. Frankerriket beskrivs som en inledning på kyrkobyggandet i Sverige och därefter förklaras kyrkans roll under svensk medeltids bildning och vetenskaplig utveckling. Den ortodoxa kyrkans utbrytning från kristendomen skildras som en maktkampen med muslimerna. Detta leder in på en kort förklaring kring korstågen. Viktiga personer som arbetat för att reformera kristendomen under historien går igenom och här tas mystiker och humanister upp och vad dessa arbetade för. Slutligen kommer reformationen där det berättas om Martin Luther. Hans liv som munk och revolutionär beskrivs ingående, liksom hans kamp mot påven. Även andra reformatorer tas upp samt utvecklingen av olika protestantiska grenar. Författarna framhåller inflytandet från Olaus Petri och Gustav Vasa och utvecklingen av den idag rådande evangelisk-lutherska kyrkan. De går år för år genom 1500-talets reformtankar i Danmark och går sedan in på en ny underrubrik om protestantismens grenar. Ämnen som luthersk ortodoxi, pietism i Sverige, hernhutism och baptism går utförligt igenom. Konventikelplakatet redogörs för och vad man ville uppnå med detta och sedan kommer texten vidare in på att redovisa religionsfrihetens historia i Sverige i korta drag. Avslutningsvis kommenteras ekumenik och betydelsen av detta i kristendomen. Avsnittet omfattar drygt tio sidor.

6.2.5.2 Jesus från Nasaret

Under en hel sida, avskild från omgivande textsammanhang, berättas det mer ingående om något specifikt inom kristendomen. En sida handlar om Jesus. Den går igenom hans liv, budskapet i

---

⁵⁹ Tidman m fl 2003:57

hans predikningar och hans slutgiltiga öde. Här förklaras vad som skedde efter hans död med citat från dopbefallningen.

6.2.5.3 Ortodoxa kyrkan, Romersk-katolska kyrkan samt evangelisk-lutherska kyrkan

Liksom ovan har man en sida ägnad åt ett ämne. Den beskriver först den ortodoxa kyrkans uppbyggnad och organisation, med regler och beskrivning av gudstjänstliv. Betydelsen av ikonerna betonas och det nämns hur dessa hanteras. Texten går igenom sakramenten och nämner kyrkans utbredning i världen samt andelen ortodoxa i Sverige. Den andra sidan ägnas åt den romersk-katolska kyrkan och här visas skillnaden gentemot ortodoxa och lutherska kyrkan. Kyrkans hierarki, sakrament, gudstjänstliv och betydelsen av vällfärd förklaras. Här nämns också inre religionspolitiska strider och tar till sist upp kyrkans antal medlemmar i Sverige. Evangelisk-lutherska kyrkan går igenom organisatoriskt liksom de två förra och avståndet mellan kyrkorna poängteras. De tar upp kyrkans sociala engagemang och egna trosuppfattning och slutligen spridning i världen.

6.2.5.4 Några samfund i Sverige

Under denna helsida tas de största kristna samfunden i Sverige upp, med en kort beskrivning av deras ursprung och drivkrafter. Författarna tar fram vissa skillnader mellan dem och nämner några framträdande personer.

6.2.6 Övrigt innehåll under islamkapitlet

6.2.6.1 Islam i Europa

Beräknat antal muslimer i Europa presenteras, kommenterat med ett mörkertal bestående av illegala invandrare. Islams ställning i fyra europeiska länder visas och ursprunget och anledningen till att den större delen av muslimerna bor där förklaras. Författarna menar att många muslimer lever i konflikt med sin omgivning och här presenteras några problem som muslimer möter i utförandet av sin tro i Europa. Detta leder sedan in på andelen muslimer i Sverige och deras främsta bakgrund. Här nämns också en brokighet i hur religionen utövas. Som en kulturkrock nämns hanteringen av döda människor och skötsel av begravningsplats. Vidare förklaras skälen bakom fåtalet moskéer som finns i Sverige, med kommentaren att Koranen finns

översatt till svenska av en konverterad muslim. Avslutningsvis diskuteras islams framtida roll i Europa. Kapitelavsnittet sträcker sig över fem sidor.

6.2.7 Övrigt innehåll under buddhismkapitlet

6.2.7.1 Buddhism i Sverige

Buddhism anges som en liten religion i Sverige, men att dess tankar påverkar det svenska kulturlivet. Buddhistens önskvärda slut på livet beskrivs samt hanteringen av de döda. Avsnittet upptar en sida.

6.2.7.2 Religion i Kina

De första spåren av religion i Kina beskrivs höra samman med schamanism, sammanknutet med ritualer och oraklets plats i religionen. Därefter förklaras vikten av balans i tillvaron och texten fortsätter framåt med att berätta om ett par viktiga tänkare i kinesisk filosofi och religion. I detta tar man fram daoismen. Slutligen beskrivs kort de religiösa förutsättningarna i Kina efter revolutionen 1949 och avsnittet upptar två sidor.

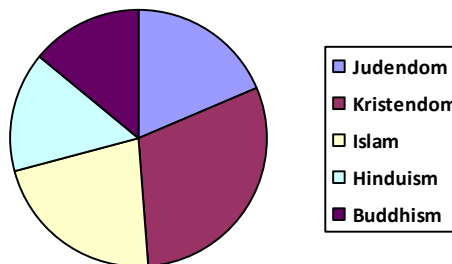
6.2.7.3 Religion i Japan

Först och främst påpekas kontrasten i det religiösa Japan före och efter andra världskrigets slut. Ursprunget till shinto diskuteras, med dess ändrade prägel efter kriget och därefter dess uppblandning med buddhism. Detta leder in på hur religionen ser ut i Japan idag. Texten talar om tempel, buddhism och nya religiösa rörelser. Slutligen kommenteras tvisten mellan nationalism och religion. Texten upptar en sida.

Sammanfattningsvis

Totalt antal sidor per världsreligionskapitel i *Relief A Plus*:

Judendom 23 sidor
Kristendom 37 sidor
Islam 27 sidor
Hinduism 19 sidor
Buddhism 17 sidor

6.3 Religion A: Birgitta Thulin och Sten Elm

Boken är från 2007 och har totalt 13 kapitel, varav det sista utgör arbetsmaterial. Den är färgglad och lättläst med mycket bilder och beskrivande faktarutor. I varje kapitel finns också en ruta med frågor att ta upp i en grupp- eller klassdiskussion. Varje världsreligion ägnas ett eget kapitel och dessa tas upp sist. Först går jag igenom de övriga kapitlens innehåll.

6.3.1 Finns det något bakom allt

Detta korta kapitel tar upp några existentiella frågor och människors behov av att tro. Utan detta blir vi ”vilsna och sökande”⁶⁰.

6.3.2 Samhällets tro och etik

Först beskrivs människan som en tänkande och ifrågasättande varelse utrustad med ett förnuft. Människans tolkande av sin omvärld menas vara upphovet till religiösa föreställningar. Det mänskliga samhällets struktur är i behov av överenskommelser och livsåskådningen ligger till grund för våra etiska värderingar. I ”ursprungliga” samhällen beskrivs religion och samhälle som tätt hopknutet och där en gudomlig kraft var en förutsättning för samhället. Exempel på religiösa och samtidigt politiska ledare genom historien presenteras och därefter går olika religiösa konflikter i trots mot många livsåskådningars och religioners etik. Det hävdas i texten att modern vetenskap ger svar på frågor på ett sätt som gör Guds existens ”onödig” och att religion därför får andra uppgifter än tidigare. Här poängteras kärleksbudskapet som menas vara kärnan i de flesta livsåskådningar. Det citeras inom flera olika livsåskådningar, hämtat från centrala skrifter. Inom kapitlet har man faktarutor som kort tar upp Amerikas högkulturer och Big Bang.

6.3.3 Etik – olika synsätt

Kapitlet inleds med ett etiskt ifrågasättande av att köpa ett par jeans producerade av bomull från ett av världens fattigaste länder. Författarna ställer frågor kring situationen och går vidare på definitionen av etik. De tar upp varifrån man kan ha fått sina värderingar och att det kan finnas värden som delas av alla människor. Etiska problem kan delas i två frågor och det diskuteras sedan huruvida moral är medfött. Platon och Paulus nämns tillsammans med begrepp som *dygder* och *laster*, med en faktaruta om karaktärsdygder. Etiska dilemman exemplifieras och

---

⁶⁰ Thulin, Elm 2007:7

texten kommer sedan in på olika etiska mönster och ledande etiska teorier. Här ställer författarna några retoriska etiska frågor till läsaren. Här nämns också existentialismen och människans beslutsångest. Författarna tar upp hur samhällens etiska riktlinjer beskrivs i litteratur och myter och ger exempel ur *Havamal*.

6.3.4 Nyandliga rörelser

I kapitlet förklaras till en början begreppet *synkretism* för att beskriva fenomenet med framväxande religioner och livsåskådningar. Där hänvisas till forskning som tagit fram varför människor dras till nya livsåskådningar och som anger USA som ett av de främsta ursprungsländerna för nya religiösa rörelser med inspiration från Bibeln. Österlandet uppges ha påverkan på västerlandets kultur, med Hare Krishna som exempel. Denna rörelse beskrivs i grundande, tro och utövning. Intill den beskrivs en koranpåverkad rörelse, Bahai, som en shiitisk sekt. Efter detta diskuteras dansken Martinus kosmologi och hans Tredje Testamente. Även här beskrivs en kort historia, samt tre pelare som läran vilar på. Dessa rörelser räknas som religiösa och efter dessa kommer sekulariserade rörelser, med scientologin som inledning. Kritik mot rörelsen tas upp, såväl som dess egen uppfattning. En annan nyandlig rörelse som beskrivs är New Age som handlar om inträdandet i 2000-talets nya tid. Den svårdefinierade och brokiga rörelsen kopplas samman med den sekulariserade västvärldens rotlöshet.

6.3.5 Värdeföreställningar – Livsåskådningar utan Gud

Inledningsvis förklaras livsåskådningars uppgift, tillsammans med en kort förklaring bakom ateism. Livsåskådningar, religiösa eller ej, är eniga i kärleksbudskapet. Ämnet kommer in på grekisk filosofi och visar upp Sokrates och Platons tankar om existensen. Beskrivningen fortsätter sedan vidare in på upplysningsfilosofin och förnuftet, med namn som Spinoza, Rousseau och Kant. Detta fortsätter med 1800-talets utvecklingslära med naturvetenskapens befrielse från religion. Darwins idéer och lära beskrivs påverka dagens uppfattning av etik och moral. Här tas också marxism och socialism upp, med dess grundare, framväxt, ideologi och syn på religion. I en återkoppling till grekisk filosofi kommer författarna in på humanismen, där de förklarar värderingar som ofta blandas med en ideologi eller religion. De tar upp existentialismen som en livsåskådning för individen och nämner Kierkegaard, Sartre och Beauvoir och deras idéer och tankar. Naturalismen förklaras upphöja människan på grund av hennes moral, en kontrast till

den sista livsåskådning som presenteras: ekosofi. Där hänvisas grundtankarna till hinduism och buddhism och med hänvisningar till Naess grundsatser.

6.3.6 Att vara samhällsmedborgare – moral-och livsfrågor

Det finns en kontrast i vårt samhälle mellan en tidigare kollektivism och dagens individualism och mångfald. Livsåskådningar anges som det som ”ska hjälpa oss att skapa en etik och moral som ger ett demokratiskt samhälle”⁶¹. Det redogörs för lagdetaljer och medicinsk information kring abort och fortsätter med den etiska diskussionen kring ämnet. Makten över det ofödda barnets öde leder in på diskussionen kring genteknik. Det ges förklaringar till DNA och kloning och sedan följer olika etiska frågeställningar. Ett annat etiskt problem som tas upp är debatten kring dödshjälp, som redovisas och problematiseras genom exempel. Döden fortsätter som tema in på ämnet självmord. Även här ställs retoriska frågor med redovisning av viss statistik. Författarna kommenterar med religioners förespråkande av icke-våld och om hur våld förekommer trots att det bryter mot grundläggande moralregler. Detta leder vidare till frågor om trygghet och om familjens plats i vår kultur och om utvecklingen fram till idag. Här menas att kamratgruppen har övertagit några av familjens tidigare funktioner. Ämnet kommer in på sex och samlevnad och enligt författarna ser religionerna ”sexualiteten som en gåva från Gud. Livsåskådningarna ser den som ett naturligt beteende”⁶². I en jämförelse mellan svensk kulturs syn på sex och islams kommer också en jämförelse mellan olika syn på homosexualitet. Grundläggande idéer för genusteori ställs upp. Vidare behandlar texten ondskans plats i en rättvis värld, där den menar att den religiösa bilden är att det finns en ond makt bredvid Gud och att det finns etiska lösningar på ondskan – utan våld. FN fokuseras och författarna hävdar att ”[r]eligionerna och livsåskådningarna och deras etiska principer är grunden till FN:s stadgar”⁶³ och inom samma ämne diskuteras internationell solidaritet och rättvisa mellan länder. Det leder in på ekologisk etik där författarna menar att många miljörelser har ett religiöst synsätt på naturen. De tar upp människans fria vilja och därmed hennes ansvar för miljön.

---

⁶¹ Thulin, Elm 2007:152

⁶² Thulin, Elm 2007:163

⁶³ Thulin, Elm 2007:166

6.3.7 Ursprungliga religioner

”Naturfolk” inleder kapitlet och dessa definieras som nomader och jägare som ibland har ett ursprungligt, primitivt jordbruk. Dessa folkslag har stor kunskap om naturen men har mycket som inte går att förklara, vilket gör religiösa föreställningar nödvändiga. Författarna menar att det saknas behov för skriftspråk och hur detta ger upphov till en muntlig berättartradition om en gudomlighet som skapat världen. Inuiter ges som exempel och deras livsstil förklaras tillsammans med en återgivning av deras skapelsemyt i en faktaruta. Sedan presenteras några grundläggande religiösa begrepp som förklaras, exemplifieras och problematiseras genom frågeställningar och faktarutor. Slutligen tar författarna upp naturfolk idag och menar att dessa folks livsstil har fått en höjd status från européers forna syn på människorna som primitiva och okunniga. Avsnittet täcker tolv sidor.

6.3.8 Hinduismen

Först beskrivs hinduismens ursprung som bär spår av andra kulturer. Viktiga riter och organisationen beskrivs. Hinduismens renässans förklaras och därefter delges läsaren historien kring begreppet hindu. I samband med det nämns reformrörelser under 1800-talet. I en faktaruta beskrivs sikhism och sedan redogörs för hinduismens heliga texter. Deras historia går igenom och kort deras innehåll och ämnet kommer därmed in på en beskrivning av de viktigaste gudarna. Detta leder till förklarandet av trosuppfattningen och redogörandet för viktiga begrepp inom denna. Avsnittet efter handlar om livet som hindu där kastsystemet beskrivs med en listning av viktiga begrepp. Religionens plats i samhällets liv förklaras, liksom religiösa ceremonier. Gandhi, hans liv och hans icke-våldsprincip presenteras och detta inspirerar berättandet om kon; ett heligt djur som beskrivs med *fem nyttigheter*. Författarna går sen närmare in på hinduism i nutiden, där de nämner denna som ett trossystem mer än som ensam religion. Den anges ha en påverkan på västerlandet och texten går in på den politiska historien kring Indiens självständighet. Slutligen visas hinduers ceremoniella och rituella liv, med beskrivningar av omständigheterna kring äktenskapet, tillvägagångssättet vid någons bortgång och hur matkulturen ser ut. Man tar upp det hinduiska året och två stora högtider samt beskriver firandet av dessa. Kapitlet om hinduismen upptar 18 sidor.

6.3.9 Buddhismen

Det första som beskrivs är Siddharta Gautamas liv i korthet och därefter buddhismens historia. Texten går kort igenom vilka som är de viktigaste texterna, ställer frågan ”Finns det en Gud?”⁶⁴ och besvarar den. Här studeras synen på livets mening och sedan de största inriktningarna inom buddhismen. De fyra sanningarna listas tillsammans med en illustration av symbolen med hjulet för den åttafaldiga vägen. Texten presenterar också en lista på fem levnadsregler för buddhister och visar på munkar och nunnors reglerade tillvaro. Även buddhistiska byggnader tas upp och kulten som praktiseras där. Buddhism beskrivs som en öppensinnig religion och för sökande ungdomar ”erbjuder den ett alternativ för dem som saknar en gudstro”⁶⁵. Lamaism och dess struktur redogörs för samt Tibets statliga väsen. Författarna går sen vidare till att beskriva zenbuddhism och meditationens betydelse och beskriver därefter kinesisk religion. Några viktiga begrepp kommenteras samt de två främsta kinesiska läroorna och religiösa/filosofiska traditioner. Japans shintoism tas upp kort innan man går in på det buddhistiska livet, i riter och högtider. Dödens innebörd sammanfattas, liksom bröllopsceremonin och mattraditionerna. Författarna tar upp olika buddhistiska riktningars högtider, vad som firas och kort om hur och slutligen livet i ett buddhistiskt kloster. Några termer nämns och betydelsen av att spendera tid som ung i ett kloster går enligt författarna att ”jämföra med vår konfirmation”⁶⁶. Buddhismens kapitel är 15 sidor långt.

6.3.10 Judendom, kristendom och islam

Innan man går in på de enskilda kapitlen gör författarna en introduktion av de tre abrahamitiska religionerna. Här beskrivs kort tillkomsten av de heliga texterna och grundandet av religionen. Här tas också tolkningsproblematiken upp och man nämner en våldsam historia av konflikter.

6.3.10.1 Judendomen

Judendomens historia berättas utifrån berättelser i de fem Moseböckerna. Förklaringen av diasporan och längtan efter landet leder texten in på sionismen. Författarna refererar till världens dåliga samvete över Förintelsen vid bildandet av Israel. De återkommer sedan till den religiösa

---

⁶⁴ Thulin, Elm 2007:55

⁶⁵ Thulin, Elm 2007:60

⁶⁶ Thulin, Elm 2007:67.

historien med stamfadern Abraham och om templet i Jerusalem. Uppkomsten av Tanach beskrivs och sedan judarnas assimilation i Europa. Där tas också chassidismens uppkomst upp. Strukturen i Tanach listas innan tolkningarna i Talmud presenteras. Relationen mellan Gud och människa beskrivs och religionens bild av dessa kommenteras tillsammans med den messianska tanken. Judendom i vår tid visas med antal utövare i världen och missuppfattningar kring rasfrågor. Här ligger en faktaruta om antisemitism. Texten belyser dagens riktningar och var dessa dominerar i världen. Den beskriver också vad det innebär att vara jude idag. Därefter kommer ett avsnitt om det judiska livet i praktiken som inleder med att ta upp olika levnadsregler gällande relationen man/kvinna, äktenskap och barn samt död och begravning. Firandet av sabbaten och dess betydelse går igenom i samband med gudstjänstlivet i synagogan. Matregler tas upp och förklaras och här går man in på föreskrifter kring slakt och tillagning. Slutligen listas de största högtiderna, med ursprung och utförande i korthet. Avsnittet omfattar 18 sidor.

6.3.10.2 Kristendomen

Först beskrivs Jesus liv, några mirakler och hans förkunnelse. Tiden kring Jesus beskrivs ur en politisk synvinkel och författarna tar också upp evangelisterna och nedtecknandet av evangelierna. Texten berättar om Paulus och apostlagärningarna och därefter utgår den från urkyrkan för att berätta om den kristna kyrkans utveckling, om fornkyrkan i hellenismen och den medeltida kyrkans uppdelning mellan öst och väst. Här framhävs påvens roll i Rom, med en faktaruta om Vatikanstaten. Vidare kommer genomgången in på reformationen, där den framhåller Luther och Calvin och den följande utvecklingen bland olika kyrkor. Här finns en annan faktaruta, ägnad Martin Luther. Vidare påpekas Bibelns förändrade auktoritet under upplysningstidens ideal. Avsnittet går vidare till att diskutera väckelserörelsernas framväxt innan uppbyggnaden av Bibeln går igenom. Tillsammans med detta går författarna kort igenom synen på Gud och människan, där de tar upp syndafallet. Detta följs av ett uppslag med en artikel från DN om Adam och Eva och vem som skapades först. Här nämns också upp tolkningarna av berättelsen som finns i Talmud. Vidare handlar kapitlet om den yttersta domen och synen på synd. Författarna skriver om Jesus förkunnelse och hans bergspredikan, tar fram en av hans liknelser och förklarar den. Nästa avsnitt går in på kristendom idag och förklarar sekularisering och dagens nuvarande största riktningar. Även fundamentalism i USA nämns. Det definieras vad det praktiskt innebär att leva som kristen och texten menar att många ateistiska ideologier finns

som alternativ, vilket har lett till kristendomens minskande inflytande. Prästens uppgift förklaras tillsammans med klosterväsendets verksamhet. Faktarutor beskriver Jungfru Maria och ikoner och sedan beskrivs kristet liv i handling. Beskrivningen av dopet inleds med genomgången av dess funktion och utförande, med följande konfirmation och nattvard. Författarna tar upp vikten av äktenskapet, kort detaljerna kring död och begravning och vissa mattraditioner. Kyrkoåret och de fyra viktigaste högtiderna presenteras utifrån den kristna historien. Slutligen tas kristendomen i Sverige upp, utifrån aktiva kristna idag, kristen moral i lagstiftning och med kärleksbudet som något gemensamt för alla. Kristendomens kapitel är 25 sidor.

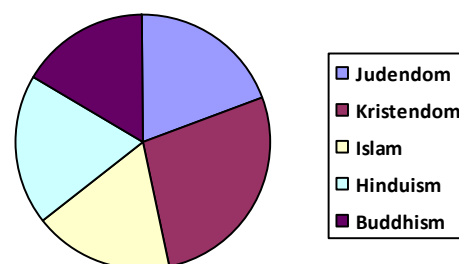
6.3.10.3 Islam

Muhammed beskrivs som person till utseende och sätt, innan man tar upp hans samhälle och tid. Kort visas på hans mottagande av Koranen och islams spridande. Det islamiska rättssystemet förklaras innan författarna kommer in på Muhammeds förkunnelse och de fem pelarna. De tar upp islam kontra nutida politik och beskriver islamsk fundamentalism. Olika åsikter mellan sekulariserade och fundamentalistiska muslimer kommenteras och den shiitiska riktningen beskrivs därefter kort. Ett stycke behandlar islam i Sverige med siffror på antal utövare och därefter följer en diskussion kring svenskhet och krocken mellan kulturer. Författarna beskriver kult och tradition kring bön och moské och förklarar muslimsk lag. De ger grova exempel på *sharia* och tar upp den traditionella skillnaden mellan synen på kvinnor och män. Äktenskapets funktioner tas upp, samt hur barn fostras och undervisas och här nämns också omskärelsen. Kort beskrivs riktlinjer för begravning och slutligen presenteras matföreskrifter och högtider, nämner månåret nämns samt firandet av de två viktigaste högtiderna inom sunni. Kapitlet är 16 sidor.

Sammanfattningsvis

Totalt antal sidor per världsreligionskapitel i *Religion A*:

Judendom 18 sidor
Kristendom 25 sidor
Islam 16 sidor
Hinduism 18 sidor
Buddhism 15 sidor

7. Analys

Texterna i dessa tre läroböcker är till största delen rent informativa och sammanfattade. Överlag märks en ambition att inte förmedla värderingar eller åsikter, utan att istället framhäva religioners komplexitet. Författarna betonar öppenhet och förståelse och alla läroböckerna gör en återkommande kommentar om vikten av att förhålla sig ödmjuk inför andra människors kultur, bakgrund och religion. *Relief A Plus* strävar efter objektivitet i sin framställning och lyckas bättre med ambitionen att inte värdera de olika religionerna. Denna bok tar dock upp kristendomen i betydligt större omfattning och detaljrikedom än de andra böckerna och även gentemot de andra religionerna. Därutöver finns det markörer i vissa av texterna som antyder ett icke-objektivt förhållningssätt och variationerna av detta ska vi titta närmre på under rubrikerna i resultatkapitlet. Bland annat tittar jag på det perspektiv som ibland syns i texten, där författarna beskriver utifrån en europeisk/svensk synvinkel. Denna tyngdpunkt utvecklades genom läroplanen från 1994, där man lämnade perspektivet som satte ursprungsländerna i centrum.⁶⁷ Detta kan hjälpa eleverna att relatera till materialet, men det kan också innebära en risk för värderande beskrivningar; varför jag ska förhålla mig kritisk även till detta perspektiv. När jag går igenom resultatet, utgår jag från några punkter. Först tittar jag på och kommenterar *texternas omfattning* och hur detta eventuellt kan påverka läsarens uppfattning av religioner. Därefter tittar jag på läroböckernas *urval och innehåll*, för att se vilka val författarna har gjort och om dessa skiljer sig från varandra. Jag försöker också utreda läroböckernas *komplexitet* i framställningen av religioner och livsåskådningar, eftersom detta kan signalera olika värderingar. Jag går sedan igenom *språkval* som författarna har gjort och tittar på uttryck, ordval och beskrivningar som är intressanta eller problematiska av olika skäl. Slutligen går jag igenom läroböckernas *etikgenomgångar* och undersöker perspektivet i dessa.

7.1 Textomfång

Gemensamt för de tre böckerna är att deras avsnitt om kristendom är märkbart längre än avsnitten om de andra världsreligionerna. *Religion A* är den som ägnar kristendomen, i sidantal räknat, en mest jämlik framställning. Skillnaden är dock marginell för även i denna övergår kristendomsavsnittet de näst fylligaste avsnitten med sju sidor. De andra två böckerna, *Religion*

---

⁶⁷ Olivestam, Carl E (2006): *Religionsdidaktik*. Stockholm: Liber AB sid 33

och livet och *Relief A Plus*, ägnar kristendomen åtta respektive tio sidor mer än de näst längsta religionskapitlen. Genomgången är således djupare på detta avsnitt, vilket skulle kunna skapa en felaktig bild av kristendomen. Det fylliga omfånget i kontrast till övriga religioner kan ge en bild av kristendomen som en rikare religion, med mer historia, fler högtider eller mer komplexa etiska resonemang och så vidare. Detta skulle kunna hänvisas dels till kursplanens utveckling från kristendoms-kunskap och dess naturliga kristendomscentrering, men också dels ur vårt religiösa ursprung i Sverige. Sverige är ett land som länge har präglats av kristendomen och dess traditioner och av den anledningen kan det anses naturligt (enligt exempelvis läromedelförfattare) att detta är den religion som eleverna ska veta mest om. Möjligen kan det också vara så att författarnas svenska bakgrund (om så är fallet), med deras eventuella erfarenheter av kristendoms-kunskapen och tidiga kunskaper i kristendom, innebär att detta är den religion de känner bäst och vet mest om och därför också berättar mest om.

7.2 Innehåll

Religion och livet utgår från ett antal huvudrubriker i sin genomgång av varje världsreligion. *Relief A Plus* delar samma typ av struktur, där vissa huvudrubriker utgör utgångspunkterna för genomgången av varje religion. Detta visar på en ambition att jämställa (eller likställa) religionerna, då det visar religionerna som uppbyggda på samma typer av fundament. Genom att utgå ifrån dessa rubriker förutsätter man att dessa delar har en plats i religionens åskådning och att religion som fenomen alltid tillför ett perspektiv på människans syn på kärlek, samhället, mystik, etik, ondska och döden. Man går också igenom religionernas historia och skrifter. Just avsnittets formulering skrifter (ur *Religion och livet*) kan antyda en kristen utgångspunkt genom den allmänna kristna hänvisningen till Bibeln som ”den heliga Skrift”. Att också förutsätta skrifternas plats i religionen som grundläggande tyder på författarens uppfattning om att religion helt eller delvis bygger på en eller flera texter; något som kan beskriva bland annat kristendomen.

Religion A har inte samma likställda framställning i sin beskrivning av religionerna i stort, men betonar desto mer sambandet och likheten mellan de tre abrahamitiska religionerna, som introduceras med en gemensam presentation där dessa tre jämförs.

Textmässigt är *Relief A Plus* den mest fylliga. Texterna är kompakta och informationsrika och man tar upp mer detaljer i fler avsnitt i denna än i de andra två böckerna. I synnerhet kristendomskapitlet är rikt på detaljgenomgång, både vad gäller historia och beskrivning av tron.

Vi tittar på ett exempel på motsatsen. I *Religion och livet* beskrivs kristen tro mycket kortfattat:

Det gemensamma för alla kristna i världen är tron på att Gud har skapat världen och människan. Gud är kärleken och den som tror på Jesus son blir frälst. Det är Guds förtjänst att vi människor räddas från döden, vi får det gratis. Gratis heter på latin nåd och därför säger man att människan är beroende av Guds nåd. Människan skulle gå under om inte Gud fanns.

Gud visar sig från tre sidor, i tre gestalter, men är en Gud:

- Fadern, som skapar världen.
- Sonen, som dör och uppstår för att rädda mänskligheten.
- Den helige Anden, som är namnet på Guds kraft idag.⁶⁸

I denna beskrivning tar man upp komplicerade trosfrågor utan att vidare beskriva dess innebörd och djup. Begrepp som frälst och räddas från döden blir obegripliga utan vidare genomgång för den som inte tidigare är bekant med den typen av diskussioner. Däremot ägnar man en hel sida åt att beskriva Jesus som person och hans gärningar; dock fungerar detta avsnitt inte som en förklaring till de svåra ovan nämnda begreppen. Detta skulle kunna motivera att texten förutsätter en kunnig, eller åtminstone kristen (till bakgrund eller tro), läsare. Denna typ av förutsättning krävs inte när vi tittar på samma genomgång i *Relief A Plus*. Förklaring av treenighet, Jesus offer och Guds nåd upptar här drygt tre sidor och man nämner bland annat att ”treenighetsläran [har] varit ett problem och [den har] ofta gett upphov till splittring. Ofta framhålls att det handlar om ett mysterium”⁶⁹. I *Religion A* ägnar man inte ett eget enskilt avsnitt åt att förklara den kristna tron, utan återkommer till ämnet på olika ställen i kapitlet.

7.3 Komplexitet

Att skildra en religions olika sidor och drag bidrar till att visa dess komplexitet. Det ger en mer dynamisk bild av en religion när denna framhävs som skiftande, föränderlig och anpassningsbar. Ju mer komplex en religion framstår som, desto fler människor kan identifiera sig med och relatera till den eftersom det då finns fler aspekter att förhålla sig till. En religion som skildras som enkelspårig och otvetydig ger ett annorlunda intryck och kan ge en bild av religionens

---

⁶⁸ Ring 2007:104

⁶⁹ Tidman m fl 2003:84

utövare som mindre religiöst utrustade än anhängare till en komplext skildrad religion. I de utvalda läroböckerna finns ett gemensamt drag som bidrar till en problematik kring ett "vi och de"-resonemang. I kapitlen om kristendom finns formuleringar om ett "vi" som inte förekommer i övriga religioners kapitel⁷⁰. Detta visar på att man utgår från en läsare som kommer från en kristen, svensk bakgrund som står i kontrast till omvärlden. Eftersom kristendomsavsnitten dessutom överstiger de andra religionernas i omfång, kan vi se en antydning till att dessa avsnitt handlar om "vår" religion. Kristendomen framhävs som komplex med sina många riktningar, sin turbulenta historia och tro och Ring förklarar i *Religion och livet* att "[u]nder hela den kristna historien har kyrkor bildats i en aldrig sinande ström"⁷¹. I samtliga övriga världsreligioner tas endast breda huvudinriktningar upp. Systemet återfinns i *Relief A Plus*, där man ingående beskriver olika kristna rörelsers framväxt; framförallt inom protestantismen, samt många kristna samfund i Sverige. Detta skiljer sig från beskrivningen av de övriga religionerna. Samma tyngdpunkt på mindre kristna kyrkor läggs inte i *Religion A*; dock presenteras befintliga riktningar inom alla världsreligioner. Inom islamavsnittet i *Relief A Plus* tar man upp huvudinriktningarna och någon mindre riktning inom dessa, liksom inom kapitlen om hinduism och buddhism. Intrycket kan bli att kristendomen består av fler mindre riktningar, vilket kan ge en mer komplex syn på den religionen än andra religioner. Trots många påminnelser längs vägen om de olika religionernas svårdefinierbarhet utgör själva materialet en motsägelse i två av böckerna som på detta sätt skildrar kristendomen mer ingående. Återigen betonar detta kristendomen som en mer mångfacetterad och brokig religion bland övriga icke vidareutvecklade religioner.

För att anknyta till läsaren tycks man ta till en lättillgänglig metod. Genom att jämföra olika religiösa fenomen med kristna utföranden skapar man en utgångspunkt för förståelsen. Kristendom blir så att säga en språngbräda för att förstå andra religiösa företeelser. Exempelen på detta är många:

Den [Koranen] är den viktigaste religiösa auktoriteten eftersom det är där som Gud anses ha uppenbarat sig och den kan därför jämföras med Jesu roll i kristendomen⁷²

---

⁷⁰ Thulin, Elm 2007:104, Tidman m fl 2003:90, Ring 2007:118

⁷¹ Ring 2007:105

⁷² Tidman m fl 2003:109

Munkar och nunnor bor inte i ett enda kloster i hela sitt liv, som i kristen tradition⁷³

Hinduismen är som en familj av religioner, som hänger samman på ett liknande sätt som judendom, kristendom och islam⁷⁴

Alla de 114 surorna är ordnade efter längd med undantag för den första som är en bön. Den har stora likheter med "Fader Vår"⁷⁵

Det finns ingen övergångsrit [i islam] som det kristna dopet i samband med födseln⁷⁶

Här tar man så att säga på sig ett par kristna "glasögon" genom vilka man beskådar de andra religionerna. Man utgår från en kristen förförståelse hos läsaren och förutsätter att denna kan läsa mellan raderna och fylla i de outtalade kunskapsluckor som texten lämnar. Problemet med detta är att vi inte kan förutsätta att läsaren, eleven i det här fallet, är insatt i kristendom på det sätt som krävs för att texten till fullo ska förstås. Eleven kan exempelvis vara inflyttad till Sverige och ha en annan kulturell och/eller etnisk bakgrund eller vara uppvuxen i en icke-kristen och/eller icke-religiös miljö. Det är därför problematiskt att förutsätta förkunskaper som är anknutna till en kulturell eller vardaglig upplevelse av en religion, det vill säga att vara uppvuxen som kristen i en kristen kultur.

7.4 Språkval

I *Relief A Plus* framställs kristendom som en bred religion med många nyanser i etiska resonemang. Man tar fram kristendom som en grund i västerländsk demokrati:

Det västerländska samhället hävdar idag en demokratisk grundsyn med ideal som frihet och jämlikhet. Ingen människa eller folkgrupp får förtryckas eller diskrimineras och mellan könen ska råda jämställdhet. Denna värdegrund bygger på den kristna etiken som format det europeiska samhället och tänkandet genom århundradena.⁷⁷

Här tar man upp kristendomen som grunden till det västerländska (i teorin) demokratiska samhälle. Formuleringar kring specifikt kristen etik framhäver denna som unik i jämförelse med andra religioners etiska system. I citatet ovan låter det europeiska samhället som ett fredligt och demokratiskt sådant och att det är på grund av kristendomen som bär på ett originellt och

---

⁷³ Ring 2007:192

⁷⁴ Ring 2007:165

⁷⁵ Tidman m fl 2003:108

⁷⁶ Ring 2007:146

⁷⁷ Tidman m fl 2003:90-91

demokratiskt budskap. Ytterligare koppling mellan västerländsk samhällsstruktur och kristendom finner vi i *Religion och livet* där man hävdar att den svenska "[l]agstiftningen är starkt påverkad av den sinnelagsetik som Jesus förespråkade"⁷⁸. Dock tar Ring upp att dessa "kristna grundvärderingar"⁷⁹ finns även i andra livsåskådningar, även om de förmedlas av kristendom i Sverige. En syn på samhällets etiska värderingar som i huvudsak kristna delas i *Religion A*, där man samtidigt kommenterar att kristendomen inte har ensamrätt på resonemangen:

... ser man på samhällets moral och etik som kommer till uttryck i våra lagar och i umgänge med andra människor, är det fortfarande kristendomens värderingar och syn på vad som är rätt och fel som oftast gäller. Men dessa värderingar är inte enbart kristna, de tillhör de flesta religioner och livsåskådningar.⁸⁰

När man tar upp islam diskuterar man bland annat sharia och islamsk lagstiftning. Här upphöjer man det svenska (kristna) samhället och dess modernitet, genom att förklara att "majoriteten av muslimerna lever i samhällen med moderna lagar precis som i vårt land"⁸¹. Sverige framstår, med sin kristna värdegrund, som ett modernt och demokratiskt land i kontrast till vissa av de länder som muslimer bor i. Hårddraget står islam och kristendom för olika saker och i de fall islam är demokratiskt är när det är i länder med kristen historia. Ytterligare en stark markör gentemot islams odemokratiska människosyn är ett omdebatterat begrepp som man tar upp i avsnittet om islams spridning. Man menar att "Muhammed var både religiös och politisk ledare. Det heliga kriget, *djihad*, spred lära och inflytande"⁸². Översättningen är felaktig och kommenteras i de båda andra böckerna istället som "ansträngning eller strävan"⁸³

På vissa ställen finns formuleringar som ytterligare visar på en kristen utgångspunkt. Ring skriver i *Religion och livet* att "[j]udarna kallar bibeln för Tanach"⁸⁴ och går sedan vidare med att förklara uppbyggnaden av denna. Beskrivningen är problematisk av två anledningar; dels är den felaktig eftersom den kristna bibeln inte utgörs av endast Gamla Testamentet, vilket är vad man egentligen refererar till. Framförallt är det ordvalet *kallar* som ger ett sken av att det judiska namnet är oriktigt eller inofficiellt. Ytterligare en referens till judendomens heliga text som bibel

---

⁷⁸ Ring 2007:127

⁷⁹ Ibid.

⁸⁰ 2007:112

⁸¹ Thulin, Elm 2007:123

⁸² Thulin, Elm 2007:114

⁸³ Tidman m fl 2003:115, Ring 2007:155

⁸⁴ Ring 2007:79

finns i *Relief A Plus*, där man beskriver att den judiska begravningen ”är enkel och består av bibelläsning, ett tal som hyllar den avlidne och tröstar de sörjande samt en minnesbön”⁸⁵. En bibel består ju, som konstaterat, av Gamla och Nya Testamentet och är inte den skrift som används inom judendom.

I *Religion A* ägnar man ett kapitel åt ”naturfolks religioner”⁸⁶, liksom i *Religion och livet* där man talar om ”naturreligioner”⁸⁷, vilket kan vara problematiskt. *Relief A Plus* tar avstånd från formuleringen och beskriver sin ståndpunkt i förordet:

Namnfrågan när det gäller just de etniska minoriteternas religioner är värd en omprövning. Tidigare benämningar såsom naturfolkens religioner eller skriftlösa folks religioner är missvisande och antyder att dessa religioner skulle sakna något som andra religioner har.⁸⁸

Författarna till *Religion A* skriver om västerländsk utveckling på ett sätt som framställer denna som den senaste och mest välutvecklade i en statisk tidslinje och de samhällen som inte liknar det västerländska framstår som underutvecklade. Detta kan se ut på följande sätt: ”Ett exempel på naturfolk som relativt sent fått del av den västerländska kulturen är inuiterna på Grönland och i norra Kanada”⁸⁹. Man beskriver också dessa folks religion som *animistisk*, vilket man förklarar som en ”primitiv tro på att naturen är besjälad”⁹⁰. Begreppet *primitiv* är i synnerhet problematiskt i religions- och samhällssammanhang. Det framhäver exempelvis icke-animistiska religioner som motsatser till primitivism och därmed som representanter för civilisation och en västerländsk livssyn som överlägsen andra livssyner. Detta tar man motsägelsefullt nog upp när man förklarar tidiga européers uppfattning om

”naturfolken som primitiva. Deras religion och sätt att leva var ett tecken på okunnighet. [...] Idag har vi kanske fått ett nytt synsätt. Vi har blivit medvetna om vårt beroende av naturen. Naturfolkens tankar får ny aktualitet.”⁹¹

Man fortsätter att hänvisa till naturfolk vilket, uttalandet till trots, markerar ett gap mellan människor som kan anses leva ”i” (naturfolk) respektive ”utanför” (västerländska folk) naturen. Ring beskriver i *Religion och livet* några viktiga termer som har betydelse för dessa religioner

---

⁸⁵ Tidman m fl 2003:40

⁸⁶ Thulin, Elm 2007:23ff

⁸⁷ Ring 2007:16

⁸⁸ Tidman m fl 2003

⁸⁹ Thulin, Elm 2007:25

⁹⁰ Ibid.

⁹¹ Thulin, Elm 2007:34

och gör en jämförelse: ”I vårt moderna samhälle förekommer det också det som naturfolk skulle kalla för magi. Varför är många rädda för fredagen den 13:e? Varför är K-brunnar bättre än A-brunnar?”⁹² Jämförelsen syftar troligen till att skapa kontakt med läsaren, gymnasieeleven, men undergräver begreppet *magi* och dess betydelse till något som skulle kunna viftas bort som vidskepelse. Det kan tyckas förminskande att jämföra företeelser som en grupp uppfattar som livsavgörande, med företeelser som en annan grupp uppfattar som underhållande skrock.

Det finns formuleringar som antyder en grundsyn om att gudstro är ett nödvändigt element i en livsåskådning. Thulin och Elm beskriver i *Religion A* om buddhismens inflytande i Europa och de menar att ”[f]ör många av västvärldens sökande ungdomar erbjuder den ett alternativ för dem som saknar en gudstro”⁹³. Nyckelordet i citatet är *saknar*. Formuleringen antyder att en gudstro fattas; att livssynen är ofullständig för de ungdomar som inte tror på någon gud och att de söker efter en mening som bara en gudstro kan ge. Intrycket förstärks i kapitlet ”Livsåskådningar utan Gud”⁹⁴. Att skriva ut ”Gud” med stort G signalerar att det är en särskild gud som åsyftas och då med största sannolikhet den kristna (abrahamitiska) guden. Författarna tycks liksom förutsätta Guds existens, oavsett ämne som behandlas. Samma problematik finns under det avsnitt i *Religion A* som handlar om livsåskådningars olika förklaringar till ondska och där tar man upp att:

[e]n religiös förklaring är att det finns en ond makt vid sidan av Gud. Gud har en mening med allt även om vi inte alltid kan förstå det. Ondskan i världen beror på att vi människor inte följer Guds vilja.⁹⁵

Här förutsätts att religion innebär en monoteistisk tro på Gud, trots att man tidigare har gått igenom religioner där det inte är så. I *Religion och livet* kan vi finna ett liknande tankesätt under kapitlet om hinduism. Man ska beskriva den hinduistiska gudssynen och förklarar att:

[n]är man i hinduismen talar om Gud kan det betyda flera olika saker [...] Grunden i hinduismen är tillbedjan av ”Gud” i olika skepnader. [...] En hindu kan alltså säga att livet är detsamma som Gud och alla själar. Så om Gud och människors själar inte skulle finnas,

---

⁹² 2007:18

⁹³ 2007:60

⁹⁴ Thulin, Elm 2007:142

⁹⁵ Thulin, Elm 2007:165

skulle det inte finnas liv. I dessa tankar återspeglas idén om att människans själ (atman) är detsamma som Gud. Gud och människan är ett.⁹⁶

Även i *Relief A Plus* kan vi ana en kristen förförståelse när man gör en generalisering av religiösa riter. Man hävdar att "[b]ön är en rit som förekommer i alla religioner och som uttrycker människans beroende av en högre makt."⁹⁷ Uttalandet visar inte på mångsidigheten i börens syfte och mål.

Religion och livet uppvisar bristande kunskap i ett omdebatterat ämne inom religion. Man tar upp buddhismens syn på homosexualitet och nämner Dalai Lamas avvisande hållning till det. Här görs en medveten generalisering: "Buddhister i väst har ofta en helt annan syn, men Dalai Lamas uppfattning delas antagligen av en stor del av den buddhistiska världen"⁹⁸. Ordvalet *antagligen* visar på okunnighet i ämnet och generaliseringar baserade på förmodade omständigheter kan vara problematiska att ha med i en undervisande text som denna. Boken ska förmedla information men förmedlar i det här fallet istället ett antagande.

Enskilda uttryck och ordval kan påverka intrycket en text ger. Det främsta budskapet som förmedlas i *Religion A* är ett kristet utgångsläge för tolkning av andra religioner och livsåskådningar. Även *Religion och livet* visar genom vissa formuleringar ett inifrånperspektiv utifrån kristendomen. *Relief A Plus* är den bok av de tre som uppvisar minst problematiska formuleringar utifrån diskussionen om icke-konfessionella läromedel.

7.5 Etikgenomgång

I *Religion och livet* talar man om olika etiska principer och ger exempel på en som förekommer i några religioner och som handlar om hur människan bör handla. I alla tre böckerna görs olika referenser till "den gyllene regeln", exempelvis som en allmänt rådande etisk princip:

Somliga hävdar att det räcker med att utgå från en enda regel i livet. Jesus framhöll den gyllene regeln...⁹⁹

En etisk princip återfinns i de flesta kulturer. Det är "den gyllene regeln"...¹⁰⁰

---

⁹⁶ Ring 2007:170

⁹⁷ Tidman m fl 2003:13

⁹⁸ Ring 2007:203

⁹⁹ Ring 2007:34

¹⁰⁰ Tidman m fl 2003:169

I de flesta livsåskådningar har man den *gyllene regeln* som ledande princip...¹⁰¹

Vissa etiska resonemang kan antyda ett kristet förhållningssätt eller en kristen utgångspunkt. Att exempelvis utgå ifrån benämningen ”den gyllene regeln” kan framställa kristen etik som allmänt rådande och vara liktydigt med den ”sanna” etiken. Detta kan ge signaler om kristendom som en mer ”sann” religion med de rätta värdena och de rätta idéerna. Kontrasten till annan livsåskådning blir därmed skarp och annan religion kan uppfattas som felaktig eller som en misstolkad aspekt av kristendom. Ett kristet förhållningssätt syns framförallt i *Religion A* och *Religion och livet*, som båda använder sig av Jesus som främsta exempel i etikdiskussioner. När man i *Religion A* beskriver situationsetik och att leva med en existentiell livssyn ges exemplet att ”Jesus bedömde varje situation för sig och bröt då ibland mot judendomens regler. Men han följde alltid kärleksbudet”¹⁰². Hela bokens avsnitt om regeletik utgår från kristna exempel:

Inom regeletiken, som ofta kallas pliktetik, ställer man upp regler över vad som är rätt och eller fel. I en valsituation följer man sedan reglerna. Inom religionen anser man att Gud har gett oss sådana regler, t ex tio Guds bud.¹⁰³

Religionerna betraktar sexualiteten som en gåva från Gud¹⁰⁴

I citaten finns indikationer på en kristen grundsyn, inte bara genom hänvisningar till de tio budorden, utan också genom gudssynen. Att likställa religion med en tro på Gud, vilket man gör i citaten ovan, kan visa på ett likställande av religion med kristendom; att vara religiös är samma sak som att vara kristen. Även *Relief A Plus* hänvisar till de tio budorden när man talar om att fatta etiska beslut utefter uppställda regler¹⁰⁵.

I vissa delar av *Religion A* blir texten närmast förkunnande i sin utformning. Bland annat nämns diskussionen kring homosexualitetens plats i religionen och det förklaras att:

[m]änniskans sexualitet ses [i de abrahamitiska religionerna] som en garanti för människans fortlevnad och därför betraktas homosexualitet som en synd. Men alla människor är en del av Guds skapade verk. Vi är alla individer och människor. Vi måste därför acceptera varandras olikheter.¹⁰⁶

---

¹⁰¹ Ring 2007:20

¹⁰² Thulin, Elm 2007:21

¹⁰³ Thulin, Elm 2007:19-20

¹⁰⁴ Thulin, Elm 2007:163

¹⁰⁵ Tidman m fl 2003:176

¹⁰⁶ Thulin, Elm 2007:163-164

Premisserna om att ”alla människor är en del av Guds skapade verk” och att vi alla är ”individer och människor” ger omedelbart slutsatsen att ”vi” är del av Guds verk. Det går att urskilja ett utifrånperspektiv som övergår till ett inifrånperspektiv; från att beskriva abrahamitisk religions ställningstagande går man över till att göra direkta påståenden utifrån religiös övertygelse.

Ett annat intressant exempel ur *Religion A* är hur den tar upp arbetsmoral. Texten inleder med att förklara att ”[v]år kristna moral anser att vi som människor har en plikt att föra skapelseverket vidare. Vi ska förvalta Guds verk på jorden”¹⁰⁷ och fortsätter in på miljödiskussionen:

Enligt den kristna tron har Gud gett oss i uppgift att förvalta hans skapade verk. Istället har vi ofta utnyttjat det och hotar därigenom att förstöra det. [...] Vi måste återvända till det etiska synsätt som vi kan finna i naturfolkens religioner”¹⁰⁸

I båda citaten kan vi finna tydliga indikationer på att boken riktar sig till en kristen läsare. Texten betonar kristendom som en religion i utveckling, i kontrast till det man kallar ”naturfolkens” religioner. Även här, liksom ovan, finns en formulering kring ett ”vi” som en del av ”Guds verk” och den plikt som detta ger, vilket är ett direkt normativt religiöst förkunnande.

Religion och livet anger ”dödssynder” som en underrubrik i etikavsnittet. Ämnet tas upp inom varje världsreligion och markeras med citationstecken i varje kapitel utom kristendomens. Även *Religion A* tar upp kristna dygder och dödssynder¹⁰⁹, vilket inte nämns i *Relief A Plus* etikavsnitt. Det hävdas att varje religion har dödssynder som fungerar som de kristna, även om de står under ett annat begrepp. Begreppet dödssynd ”finns inte i islam. Däremot talar man om *kab’r* [...] den stora synden”¹¹⁰. Resonemanget i de olika kapitlens avsnitt om synder går i stort ut på ett jämfällande av religionernas syn på synd med kristendomens uppfattning som mall.

I övrigt kännetecknas alla böckernas genomgångar av etiska frågor och teorier av objektiv faktagenomgång. Etikgenomgången ges minst utrymme i *Religion och livet* medan ämnet utreds mycket noga i *Relief A Plus*.

---

¹⁰⁷ Thulin, Elm 2007:165

¹⁰⁸ Thulin, Elm 2007:167

¹⁰⁹ Thulin, Elm 2007:18

¹¹⁰ Ring 2007:151

8. Diskussion

Det tycks som om utvecklingen av religionsämnet fortfarande pågår. Den ”nya” läroplanen från 1994 förordade ett nytt förhållningssätt till religionsämnet, vilket gav en förskjutning av ämnets tyngdpunkter. Från ett perspektiv som satte ursprungsländerna i fokus när man talade om en livsåskådning, bytte man till ett europeiskt/svenskt perspektiv¹¹¹. Stoffet kunde kanske på det detta sätt bli lättare för eleverna att relatera till. Perspektivet finns kvar idag och i de tre läroböckerna som jag nu har tittat på talar man om religion med en västerländsk sekulariserad röst. 1960-talets strävan mot objektivitet i religionsundervisningen har förstärkts och i böckerna kan jag se en ambition i att framställa olika religioner och livsåskådningar likvärdigt. Att bedöma objektiviteten är i sak en omöjlig uppgift, eftersom jag som läsare alltid kommer att vara utrustad med en viss förförståelse och ett perspektiv; jag kan inte kliva ur min synvinkel och se allting ”uppifrån”. Dock kan jag försöka urskilja vissa värderingar som ges i texten och vissa sådana har också framkommit. Vad gäller fördelningen av textens omfång kan jag se att de tre böckerna är lika på det sätt att de ger kristendomen det största utrymmet. Fokuseringen på kristendomen kan motiveras med kursplanens uppmaning om att eleverna ska ”känna till *kristendomens* och *några andra* världsreligioners och andra livsåskådningars grundläggande uttrycksformer, tro och idéer”¹¹². Sverige har en kristen historia och inte minst utbildningen har tidigare utgått från kristendomen. Tittar man på religionsämnets utveckling fram till idag går det att se en ökad objektivitet genom utbildningens icke-konfessionella värdegrund. Detta skulle kunna tolkas som en trend som fortsätter, i och med sekulariseringen i världen. Görs en sådan tolkning skulle man kunna anta att äldre läroböcker antar ett kristet förhållningssätt i större utsträckning än nyare böcker. I denna undersökning stämmer detta inte. Två av böckerna är från 2007, *Religion A* och *Religion och livet*, och dessa två är också de som har flest referenser till kristendomen utanför dess enskilda kapitel. *Relief A Plus* är från 2003 och är den mest textrika av de tre och även den som bäst lyckas med ambitionen att framställa olika livsåskådningar likvärdigt. En eventuell icke-konfessionell utveckling har alltså inte förstärkts under de fyra år som ligger mellan böckernas utgivning.

---

¹¹¹ Olivestam 2006:33

¹¹² Kursplan för Religionskunskap A

Många exempel ges i böckerna på att man utgår från en homogen läsargrupp. Vissa formuleringar och jämförelser bygger på en kristen utgångspunkt och att man ser på religioner och livsåskådningar genom "kristna glasögon". I alla tre böckerna jämför man olika religiösa fenomen med fenomen som man finner likvärdiga inom kristendomen. Man kan argumentera för att denna typ av utgångspunkt kan vara fördelaktig för lärobokens syfte; att nå fram till elever och bidra till kunskapsbildandet. Detta om man förutsätter att kristendom är den huvudsakliga livsåskådning som färgar elevernas synsätt och resonemang; man skulle då så att säga tala elevernas språk genom att möta dem i nivå med deras förförståelse. Dock kan man inte utgå ifrån en sådan förutsättning. I allmänhet kan man konstatera kristendomens minskade inflytande i Sverige, vilket också syns i kursplaner och läroplaner. Detta kan vara problematiskt av flera skäl. Att dels prata om kristendom som en grundläggande religion, som "Religionen", innebär att frångå de ambitioner och krav på objektivitet som framkommit under religionskunskapsämnets framväxt genom 1900-talet. Det framhäver kristendomen som en överlägsen religion gentemot andra, vilket innebär att man dels undervärderar de religioner som kan representeras hos den faktiska läsargruppen. Dels utestänger man också läsare av annan övertygelse och tro, vilket är en större grupp idag än tidigare i ett land som har blivit alltmer kulturellt och religiöst heterogent¹¹³. I de tre läroböckerna fokuseras innehållet på en, av tradition, dominerande religion snarare än övriga religioner eller livsfrågor. *Relief A Plus* lägger stor vikt vid etiska frågor och moraliska ställningstaganden, men är också den som ägnar mest utrymme åt kristendomen av de tre böckerna. Kursplanen för religionskunskap betonar insikt och förståelse och Olivestam¹¹⁴ hänvisar till Skolöverstyrelsens undersökningar om att elevernas intresse i religionskunskap främst ligger i egna livsfrågor, snarare än religionsfakta. Läroböckerna går emot denna undersöknings resultat då den framförallt fokuserar på faktagenomgångar, dels av olika religioner och livsåskådningar men också av etiska teorier. Även i genomgångarna i etikavsnitten går det att finna ett visst kristet förhållningssätt. Framförallt *Religion A* antar en kristen utgångspunkt med sina många referenser till kristna fenomen, berättelser och regler. *Religion och livet* tar inte upp etikfrågor i alls samma utsträckning som de andra två, utan lägger tyngdpunkten på etiska resonemang inom de olika religionerna och deras uppfattningar. Just jämförelse med kristendom figurerar även här men på ett sätt som knappt kan liknas vid *Relief A Plus* sätt att

---

¹¹³ Olivestam 2006:150

¹¹⁴ 2006:19

angripa diskussionerna. Den senare är den som markant skiljer sig, genom att vara den med minst kristen utgångspunkt. Huruvida den står sig som mest lämplig som läromedel på gymnasiet är inget jag går in på här; dock kan det vara intressant att notera att *Relief A Plus*, förutom att förhålla sig relativt objektiv också är den mest informationstäta och så att säga minst lättlästa. För den som vill analysera vidare, föreslår jag ett uppmärksammande av läromedlens effektivitet i praktiken; hur mycket lär sig eleverna av boken? Vilket läromedel är det bättre; en bok som är tydligt subjektiv men färgglad och lättsmält eller en som är mer objektiv, vetenskapligt hållen och informationstät? Kanske kan det vara värdefullt med en subjektiv och lättsmält bok, om man samtidigt förmedlar ett mått av källkritik. Om den subjektivt utformade läroboken lyckas provocera fram en diskussion om religion, så kanske den kan vara mer effektiv i att hjälpa eleverna nå kursplanens mål om elevernas egna reflektioner och ställningstaganden i livsfrågor.

8.1 Förslag till vidare forskning

Det finns sannolikt många faktorer som har påverkat resultatet i den här uppsatsen. Utöver religionskunskapens kursplan och dess uppmaning om att ta upp ”kristendomen och några andra religioner”, som kan ses som en utveckling från den tidiga kristendomskunskapen, har vi själva författarna. I den här uppsatsen har jag inte tagit upp något om dem, då jag har fokuserat helt på texten och det budskap som författarna sänder genom den. Om jag skulle undersöka dessa författare, se till deras historia; deras tidigare böcker, deras personliga erfarenheter av undervisning, deras uppväxt och fostran och inte minst deras personliga tro; så skulle med all säkerhet finnas andra motiveringar än de som har tagits upp här. Kanske har deras egna erfarenheter av svenskt skolsystem färgat deras syn på vad religionskunskapen ska innehålla. Kanske deras kön spelar roll; samtliga författare utom en, Birgitta Thulin, är män. Birgitta Thulin är en av medförfattarna till *Religion A*, den bok som sticker ut som mest kristligt färgad. Vad är hennes relation till religion i allmänhet och kristendomen i synnerhet? Är kristna utgångspunkter typiskt kvinnligt? Frågor som dessa kan vi bara spekulera i på det här stadiet, men jag föreslår ett genusperspektiv för den som vidare vill analysera dessa, eller andra, läromedel för att se vilken betydelse författarnas kön har eller kan ha. Ytterligare en påverkande faktor är givetvis jag själv som forskare. Att sätta sig att granska läromedel på det sätt som görs i en analys ger ett kritiskt öga som kan upptäcka detaljer som annars inte hade varit uppteckande. Möjligen har jag i mitt arbete blivit alltför uppfylld av min misstänksamma hållning och funnit brister som i sitt

sammanhang är mer logiska än vad jag vill framhålla. För den som vill hitta fel, finns alltid fel att finna och en risk finns att jag har bortsett från det som vägt positivt för att framhäva det jag är mest kritisk till. Utöver mitt kritiska forskarperspektiv, är jag också utrustad med fler egenskaper som läsare. Jag har min egen bakgrund; min tro, min utbildning, mina intressen och mina värderingar som onekligen utgör mina "glasögon" och som bidrar till hur texten tolkas. Begreppet "objektivitet" lyckas på ett sätt omintetgöra sig själv i den här diskussionen, eftersom jag konstaterar att varken jag eller författarna till böckerna jag analyserar kan vara i sanning objektiva. Trots mina eventuella tvivel på resultatets trovärdighet, drar jag slutsatsen att av det i de här tre valda läromedlen, som används i religionskunskapsundervisning idag, finns det en otvivelaktig kristen utgångspunkt. Belägg för denna finns inte i kursplanen; där står inget om hur kristendom bör framställas eller beskrivas, bara att den ska ingå i undervisningen. Således kan vi härröra utgångspunkten antingen från en svensk skoltradition och skolans kristendomsämne och/eller författarnas egna ställningstaganden i kristendomens plats i skolan – och världen.

9. Sammanfattning

Kursplanen för Religionskunskap A anger att eleven ska ha kännedom om ”kristendomen och några andra världsreligioner”, en formulering som skolverket föreslår ska ändras så att alla religioner jämställs i undervisningen. Detta har föranlett en fråga som jag fann intressant att undersöka genom en läromedelsanalys. Jag utgår ifrån tre läroböcker som används i religionskunskapsundervisning på gymnasiet idag; *Religion och livet* (2007) av Börge Ring, *Religion A* (2007) av Birgitta Thulin och Sten Elm samt *Relief A Plus* (2003) av Nils-Åke Tidman, Bengt Arvidsson, Hans Axelsson och Magnus Hermansson. Dessa tre analyserar jag för att ta reda på om kristendomen särskiljs eller gynnas på något sätt gentemot de andra religionerna och livsåskådningarna. För att angripa dessa böcker använder jag mig av hermeneutiken; en tolkningslära som beskriver hur tolkning går till när en läsare möter en text. Vikström¹¹⁵ talar om olika huvudriktningar för tolkningslära, varav en framförallt går ut på att analysera texten som fristående från författare och läsare. Detta är det perspektiv jag håller i min analys. Vidare beskrivs kort religionskunskapens utveckling som skolämne på gymnasiet från katekesbaserad kristendomskunskap på 1800-talet fram till en livsfrågecentrerad religionskunskap i enlighet med 1994 års läroplan. Min empiri går jag igenom innehållsmässigt och sammanfattat. I genomgången beskriver jag kort vad som tas upp i de olika kapitlen och avsnitt i dessa. Analysen har jag strukturerat utefter följande utgångspunkter; *Textomfång*, *Innehåll*, *Komplexitet*, *Språkval* samt *Etisk genomgång*. Under *Textomfång* kommenterar jag hur kristendomen ägnas avsevärt mer text än de andra religionerna vilket kan skapa en bild av kristendomen som djupare eller mer intressant. Under *Innehåll* tittar jag på vad författarna tar upp som är anmärkningsvärt och som visar på ett kristet förhållningssätt till ämnet. Här visas hur man framförallt går igenom fler olika delar och aspekter av kristendomen. Jag kommenterar också hur utelämnandet av vissa detaljer kan tyda på att författarna förutsätter vissa förkunskaper hos läsarna; att de har kristna erfarenheter och kunskaper. Avsnittet om *Komplexitet* fokuserar på hur komplext de olika religionerna framställs, med motiveringen att hög komplexitet ger en bild av en mångfärgad religion. Här konstaterar jag att kristendomen framhålls som mer komplex än andra livsåskådningar, vilket kan ge bilden av dessa som enklare eller till och med

---

¹¹⁵ 2005:63

underutvecklade i jämförelse. Under *språkval* observerar jag olika språkliga detaljer i de olika texterna som kan vara intressanta eller problematiska. Många av mina observationer pekar på att kristendomen används som utgångspunkt för förståelse av vissa religiösa fenomen. Vissa uttryck verkar också värderande och normerande och anger underförstått kristendom som den ”sanna religionen” eller som den ”ursprungliga religionen”. I framförallt *Religion A* förekommer formuleringar som visar på en kristen grundhållning i synen på andra religioner. Religion likställs med en tro på Gud, vilket inte stämmer inom exempelvis alla världsreligionerna. I både denna lärobok och i *Religion och livet* kan vi finna uttrycket ”naturreligioner”, som idag är ett omdebatterat uttryck som författarna till *Relief A Plus* tar avstånd ifrån. Uttrycket antyder att de avsedda religionerna saknar något som finns i de etablerade världsreligionerna. I den sista utgångspunkten tar tittar jag på *Etisk genomgång*; helt enkelt böckernas avsnitt om etik och moral, för att försöka urskilja eventuella kristna hänvisningar eller utgångslägen. Gemensamt för alla tre böckerna är deras koppling mellan regeetik och de tio budorden, men därutöver skiljer sig böckerna åt. *Religion A* är den bok som gör flest kopplingar till kristendom, medan *Relief A Plus* har både den mest omfattande och objektiva genomgången.

Bakgrunden till detta (visserligen varierande, men dock befintliga) kristna förhållningssätt till religion och livsåskådning kan härledas till religionskunskapens utveckling som ämne, från den konfessionella kristendoms-kunskapen med Luthers lilla katekes som grund. Kanske har inte utvecklingen nått fram till en helt icke-konfessionell religionsundervisning än idag. Detta kan vara problematiskt av flera skäl. Dels uppnås inte läroplanens ambitioner om en objektiv undervisning i ämnet och dels kan framhävandet av kristendomen ske på bekostnad av andra religioner. Detta tycks förutsätta kristna läsare, vilket vi inte kan anta då Sverige är ett sekulariserat land där kristendomens inflytande minskar och kulturen och religionen blir alltmer mångfärgad. Att ha kristendomen som utgångspunkt kan också vara problematiskt för de elever som kommer från en icke-kristen kultur, genom risken att stänga dessa ute. Som bakgrund till förhållningssättet i böckerna kan också författarnas perspektiv finnas. Deras livssyn, erfarenheter och ställningstaganden kan påverka deras texter om religion.

Som påverkande faktor i analysen finns också jag som analyserar. Min misstänksamma blick kan göra att jag missar vissa fördelar i texten, eftersom den som letar efter fel alltid kan finna sådana.

Min personliga bakgrund; min egen tro, min utbildning et cetera, påverkar onekligen hur jag väljer att tolka resultatet. Dock vill jag konstatera att det i de valda läroböckerna faktiskt finns ett (varierande) kristet förhållningssätt, som kan bero antingen på religionsämnets historia som kristendomskunskap eller författarnas åsikter om kristendomens plats i skolan och världen.

10. Litteratur

Algotsson, Karl-Göran (1975): *Från katekestvång till religionsfrihet – Debatten om religionsundervisningen under 1900-talet*. Uppsala: Statsvetenskapliga föreningen i Uppsala

Hellspong, Lennart, Ledin, Per (1997): *Vägar genom texten – Handbok i brukstextanalys*. Lund: Studentlitteratur

Johansson, Anna (2005): *Religionsundervisning för livet: En förskjutning från lära i religion, till lära om och från religioner*. Växjö: Växjö Universitet

Melin, Lars, Lange, Sven (1995): *Att analysera text*. Lund: Studentlitteratur

Olivestam, Carl E (2006): *Religionsdidaktik*. Stockholm: Liber AB

Ring, Börge (2007): *Religion och livet*. Stockholm: Liber AB

Kursplan för Religionskunskap A: Skolverket

Svensson, Ann-Katrin, Larsson, Camilla (2008): *Från enkelriktat till flerfiligt: En fallbeskrivning av religionsämnets utveckling i grundskolans senare år från 1950- till 1990-tal i Sverige utifrån läromedel och styrdokument*. Gävle: Högskolan i Gävle.

Tidman, Nils-Åke, Arvidsson, Bengt, Axelsson, Hans samt Hermansson, Magnus (2003): *Relief A Plus – religionskunskap för gymnasiet*. Malmö: Gleerups Utbildning AB

Thulin, Birgitta, Elm, Sten (2007): *Religion A*. Kristianstad: Interskol Förlag AB

Vikström, Björn (2005): *Den skapande läsaren. Hermeneutik och tolkningskompetens*. Lund: Studentlitteratur

Internetkällor:

Skolverket: *Skolverkets förslag till kursplan i religionskunskap i grundskolan* hämtat från <http://www.skolverket.se/content/1/c6/01/97/74/Religionskunskap.pdf> den 22 mars 2010

Repitsch, Maria: *Olika åsikter om kristendom i skolan* hämtat från <http://www.sr.se/cgi-bin/ekot/artikel.asp?artikel=3450817> den 22 mars 2010